

Jemielity, Witold

Podziały administracyjne powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego w latach 1919-1990

"Studia Łomżyńskie", 4, 1993, s. [163]-202

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WITOLD JEMIELITY (Łomża)

Podziały administracyjne powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego w latach 1919 – 1990

Wstęp

Oto, jak pokrótce wyglądały dzieje podziału administracyjnego powiatu łomżyńskiego od 1919 r., czyli od powstania województwa białostockiego, do końca 1990 r. W 1932 r. do powiatu łomżyńskiego dołączono prawie połowę obszaru byłego powiatu kolneńskiego, w 1948 r. tereny te wróciły do wznowionego powiatu kolneńskiego, w 1954 r. z powiatu łomżyńskiego wydzielił się powiat zambrowski, wreszcie w końcu 1972 r., w związku z podziałem dwustopniowym kraju na województwa i gminy, powiat łomżyński przestał istnieć. Tu zajmujemy się obszarem byłego powiatu łomżyńskiego oraz utworzonych z niego w 1973 r. gmin, obszarem części powiatu kolneńskiego w latach 1919 – 1948 i obszarem późniejszego powiatu zambrowskiego od 1954 r.

Punktem wyjściowym wszelkich podziałów administracyjnych jest poszczególne miasto i wieś. Te jednostki zawsze pozostają niezmiennie, gdy natomiast województwa, powiaty, gminy, gromady i sołectwa w różnych okresach obejmują mniejsze lub większe tereny, ulegają przekształceniom, a nawet zanikają. W obecnym stuleciu było wiele zmian w podziale administracyjnym powiatu łomżyńskiego. Nikt nie opracował tego zagadnienia. Dzisiejsze podziały administracyjne są kontynuacją dawnych, konieczna jest więc znajomość tych spraw w przeszłości.

Podstawę źródłową stanowią pisma urzędowe. W Dzienniku Ustaw ogłoszono podziały województw, powiatów, gmin, gromad. Powtarzano to w Monitorze Polskim i w pismach terenowych. Od 1921 r. wychodził Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego, od 1929 r. Białostocki Dziennik Wojewódzki, od 1950 r. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, od 1984 r. Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego. Po utworzeniu województwa łomżyńskiego, od 1975 r. drukowano Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łomży, od 1984 r. Dziennik Urzędowy Województwa Łomżyńskiego. W pismach terenowych umieszczano takie podziały na

gromady i sołectwa. Według tych źródeł odtworzono przynależność poszczególnych wsi powiatu łomżyńskiego do wyższych jednostek podziału administracyjnego. W Archiwum Akt Nowych w Warszawie zachowały się dokumenty dotyczące podziałów administracyjnych województwa białostockiego w latach międzywojennych. Są tam prośby mieszkańców, opinie wójtów i wojewody, mapy, zestawienia liczbowe. Nowsze dokumenty znajdują się również w Archiwum Państwowym w Białymstoku, w Archiwum Państwowym w Łomży i w Urzędzie Wojewódzkim w Łomży.

Opracowanie to obejmuje trzy części: I. Podziały do 1919 r.; II. Okres międzywojenny: podział powiatu na gminy i miejscowości, podział gmin na gromady; III. Po II wojnie światowej: podział gmin na gromady, podział powiatu na gromady, czas funkcjonowania samych gmin.

Pisownia niektórych miejscowości ulegała drobnym zmianom, np. Ciągaczki — Cięgaczki, lub też w źródłach błędnie podawano owe nazwy. Dotyczy to jedynie zmian literowych, nie przeszkadza więc w identyfikacji danej wsi.

Powiat łomżyński

A. Podziały do 1919 r.

Mazowsze obejmowało trzy województwa: płockie, rawskie i mazowieckie. Ostatnie składało się z dziesięciu ziem, m.in. z ziemi łomżyńskiej, w której były powiaty: kolneński, łomżyński, ostrołęcki i zambrowski. Podział na województwa, ziemie i powiaty przetrwał do rozbiorów Polski¹.

Po trzecim rozbiorze utworzono prowincję Prusy Nowowschodnie, z podziałem na dwa departamenty kamer: białostocki i płocki. W departamencie białostockim było dziesięć powiatów: białostocki, bielski, dąbrowski, drohiczyński, goniądzki, kalwaryjski, łomżyński, mariampolski, suraski i wigierski; w departamencie płockim sześć powiatów: lipnowski, ostrołęcki, płocki, przasnyski, pułtuski i wyszogrodzki. Powiat łomżyński składał się z dawnych powiatów: kolneńskiego, łomżyńskiego i zambrowskiego. W 1797 r. liczył 9161 dymów i około 55 tysięcy mieszkańców².

W 1807 r. na mocy traktatu tylżyckiego przyłączono do Rosji powiaty: białostocki, bielski, drohiczyński, sokólski oraz część powiatów: biebrzańskie, dąbrowskiego i suraskiego. W Księstwie Warszawskim z departamentu białostockiego pozostały powiaty: kalwaryjski, łomżyński, mariampolski, wigierski oraz część powiatów: biebrzańskie, dąbrowskiego i suraskiego, a z drohiczyńskiego ziemie leżące w parafii Kuczyn. Tereny te weszły w skład depar-

¹ D. Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiorów Rzeczypospolitej*, Warszawa 1962, s. 4.

² J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neuostpreussen) 1795—1806*, Poznań 1963, s. 77, 183.

tamentu łomżyńskiego, który obejmował siedem powiatów: biebzański (część), dąbrowski (część), kalwaryjski, łomżyński, mariampolski, tykociński i wigierski (od 1808 r. sejneński).

W 1815 r. w Królestwie Polskim wprowadzono podział kraju na województwa, co w nazewnictwie było powrotem do tradycji Polski przedrozbiorowej. Faktycznie województwa odpowiadały departamentom Księstwa Warszawskiego, chociaż się z nimi nie we wszystkim pokrywały. W obrębie województwa utworzono nową jednostkę administracyjną, pod nazwą obwodu, który obejmował obszar od jednego do trzech powiatów. Teren dotychczasowego departamentu łomżyńskiego nazwano województwem augustowskim. W jego ramach był obwód łomżyński — dawne powiaty łomżyński i tykociński. Odtąd nazwę powiatu zachowano dla okręgów wyborczych, z których sejmiki szlacheckie miały wysyłać posłów na sejm³.

Po upadku powstania listopadowego rząd carski począł zacierać odrębności Królestwa Polskiego od ziem Cesarstwa. Jednym z przejawów tej polityki była zmiana nazw urzędów i okręgów administracyjnych. W 1837 r. przemianowano województwa na gubernie, w 1842 r. obwody — na powiaty, a powiaty na okręgi. W 1845 r. liczbę guberni zmniejszono z ośmiu do pięciu, jednakże gubernia augustowska pozostała w swych dawnych granicach. W schemacie podziału administracyjnego na obwody (od 1842 r. na powiaty) do 1865 r. nie zaszła żadna zmiana, to znaczy nie utworzono ani jednego obwodu (od 1842 r. powiatu) i nie skasowano żadnego z utworzonych w 1816 r. Natomiast liczne, ale przeważnie drobne zmiany nastąpiły poczynając od 1836 r. w rozgraniczeniu obwodów (od 1842 r. powiatów)⁴.

W 1866 r. nowy podział administracyjny na dziesięć guberni wynikał z przyczyn przede wszystkim politycznych, jako jeden z elementów unifikacji Królestwa z Cesarstwem. Zwiększono też liczbę powiatów, dzieląc je na utworzone w 1864 r. gminy (dotąd był podział na parafie). W 1866 r. utworzono gubernię łomżyńską i gubernię suwalską. W pierwszej były powiaty: kolneński, łomżyński, makowski, ostrołęcki, ostrowski, pułtuski, szczuczynski i mazowiecki; w drugiej powiaty: augustowski, kalwaryjski, mariampolski, sejneński, suwalski, włkowyski i władysławowski. W skład powiatu łomżyńskiego w 1866 r. wchodziły miasta: Łomża, Nowogród, Śniadowo, Wizna i Zambrów oraz gminy wiejskie: Bożejewo, Chlebiotki, Drozdowo, Kossaki, Kupiski, Lubotyń, Miastkowo, Pruszki, Puchały, Szczepankowo, Szumowo,

³ R. Żurkowa, *Z dziejów organizacji departamentu białostockiego 1807*, „Rocznik Białostocki” 1961, t. II, s. 314; M. Ułaszczyk, *Materiały do dziejów obwodu białostockiego w latach 1808–1843*, „Rocznik Białostocki” 1961, t. II, s. 333; M. Kallas, *Przyczynek do dziejów podziałów administracyjnych w początkach XIX wieku. Departament łomżyński w latach 1807–1815*, (w:) *Państwo — Kościół — Niepodległość*, Lublin 1986, s. 258; W. Trzebiński, *Podziały administracyjne Królestwa Polskiego 1815–1918*, „Dokumentacja Geograficzna” 1956, z. 4, s. 6.

⁴ W. Trzebiński, *Podziały...*, s. 34, 53.

Śniadowo i Zambrów⁵. W 1869 r. 74% dawnych miast Królestwa Polskiego przemianowano na osady. W powiecie łomżyńskim tylko Łomża zachowała prawa miejskie. Wobec osad zastosowano rozporządzenie z 19 II 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich. Osady utworzyły osobne gminy, bądź zostały połączone we wspólne gminy z pobliskimi wsiami i folwarkami. Łączył się z tym nowy podział na gminy⁶.

W 1891 r. w powiecie łomżyńskim były następujące gminy: Bożejewo — 7185 mieszkańców, Chlebotki — 6711, Drozdowo — 8126, Kossaki — 6906, Kupiski — 6810, Lubotyń — 4091, Miastkowo — 4504, Nowogród — 2984, Puchały — 6176, Szczepankowo — 5675, Szumowo — 4902, Śniadowo — 4665 i Zambrów — 10270 mieszkańców. Przy każdej gminie podano wsie i liczbę mieszkańców⁷. W 1913 r. pozostały te same gminy oraz doszła jedna nowa, w Długoborzu, wydzielona z gminy w Zambrowie⁸.

Podczas pierwszej wojny światowej Łomża była pod okupacją niemiecką. W jenerał-gubernatorstwie warszawskim zmniejszono liczbę powiatów wiejskich (ziemskich) z 47 do 30. Rozporządzeniem z 22 III 1916 r. powiaty kolneński, łomżyński i wysokomazowiecki połączono w jeden powiat łomżyński⁹. Po odejściu Niemców, w 1918 r. Rada Regencyjna przywróciła dawny podział gmin, dokonany 2 III 1864 r., wraz z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami¹⁰. W sierpniu 1919 r. Rada Ministrów tymczasowo utrzymała dawny rosyjski podział administracyjny na powiaty¹¹.

B. Okres międzywojenny

Mocą Ustawy Tymczasowej z 2 VIII 1919 r. powstało województwo białostockie, w skład którego weszły powiaty: augustowski — 89 764 mieszkańców, białostocki — 231 548, bielski — 181 623, kolneński — 80 517, łomżyński — 124 049, ostrołęcki — 92 143, ostrowski — 100 695, sejneński — 87 579, sokólski — 115 155, suwalski — 100 701, szczuczynski — 72 971 i wysokomazowiecki — 86 139 mieszkańców¹². W lutym 1921 r. do województwa białostockiego przyłączono dalsze trzy powiaty: białowiecki, grodzieński i wołkowski¹³. W 1922 r. zniesiono powiat białowiecki, w 1925 r. powiat sejneński

⁵ Dziennik Praw, t. 66, s. 301.

⁶ K. Dumala, *Przemiany przestrzenne miast i rozwój osiedli przemysłowych w Królestwie Polskim w latach 1831–1869*, Wrocław 1974, s. 178, 180.

⁷ *Statistika naselennych miast łomżyńskiej guberni*, cz. I, Warszawa 1891, s. 19–41.

⁸ *Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego z 1913 r.*, Warszawa 1914, s. 16.

⁹ W. Trzebiński, *Podziały...*, s. 101.

¹⁰ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, nr 18, poz. 48, Warszawa 5 XII 1918. Monitor Polski z 29 III 1919, nr 72.

¹¹ Dz. Ust. 1919, nr 72, poz. 426.

¹² Dz. Ust. 1919, nr 65, poz. 395.

¹³ Dz. Urzędowy Województwa Białostockiego 1921, nr 3, s. 1.

i w 1932 r. powiat kolneński. 1 IV 1939 r. powiaty: łomżyński, ostrołęcki i ostrowski włączono do województwa warszawskiego¹⁴.

1. Podział powiatu łomżyńskiego na gminy i miejscowości

W 1924 r. wydrukowano spis wszystkich wsi i miast województwa białostockiego na podstawie spisu powszechnego 1921 r. W ramach powiatów podano gminy, a w tych poszczególne miejscowości. W powiecie łomżyńskim były dwa miasta: Łomża — 22 014 mieszkańców i Zambrów — 6 160 osób; dwie gminy miejskie, to znaczy obejmujące dane miasteczko: Nowogród — 1856 i Wizna — 2670 oraz dwanaście gmin wiejskich: Bożejewo — 5148 osób i 30 miejscowości, Chlebiotki — 6016 i 51, Długobórz — 6669 i 51, Drozdowo — 8187 i 39, Kossaki-Rutki — 7698 i 52, Kupiski — 6476 i 26, Lubotyń — 4176 i 24, Miastkowo — 4560 i 38, Puchały — 6289 i 38, Szczepankowo — 5103 i 37, Szumowo — 4435 i 21, Śniadowo — 4408 i 37 miejscowości¹⁵. Powtórzyły się więc wszystkie gminy wymienione w 1913 r. Przy poszczególnych miejscowościach w 1924 r. określono ich charakter topograficzny — miasto, wieś, folwark, osada itp.

Gmina **B o ż e j e w o**. Wsie: Boguszki, Bożejewo Nowe, Bożejewo Stare, Bronowo, Janczewo, Jarnuty, Karolin, Kokoszki, Kotowo-Plac, Kotowo Stare, Kotówek, Kramkowo, Małachowo, Męczki, Mrówki, Nielawice, Niwkowo, Ruś, Rutki, Rutkowskie, Sambory, Sieburczyn, Srebrowo, Wierciszewo, Witkowo, Zanklewo. Folwarki: Bożejewo, Janczewo, Sieburczyn. Osada: Wiznica.

Gmina **C h l e b i o t k i**. Wsie: Chlebiotki Nowe, Chlebiotki Stare, Cibory-Chrzczony, Cibory-Goleckie, Cibory-Kołaczkki, Cibory-Krupy, Cibory-Marki, Cibory-Witki, Czochanie-Góra, Dobrochy, Góra Strękowa, Grabowo Nowe, Grabowo Stare, Jaworki, Jawory-Klepacze, Konopki-Klimki, Konopki-Pokrzywnica, Krzewo Nowe, Krzewo-Plebanski, Krzewo Stare, Kurpiki, Łaś-Toczyłowo, Maleszewo-Łynki, Maleszewo-Perkusy, Ożarki-Olszanka, Ożary Wielkie, Rudniki, Smolarze, Strękowa Góra, Świątki-Wiercice, Targonie-Krytuły, Targonie Wielkie, Targonie-Wity, Wieczorki, Włochówka, Zalesie Nowe, Zalesie Stare, Zambrzyce-Jankowo, Zambrzyce-Kapusty, Zambrzyce-Króle, Zambrzyce Nowe, Zambrzyce-Plewki, Zambrzyce Stare, Zawady, Zawady-Borysówka. Folwarki: Konopki-Leśne, Marylki, Sulin-Strumiłowo. Osady: Olszyna-Grab, Rudniki, Zambrzyce-Wygoda.

¹⁴ W. Jemielity, *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919–1939*, Łomża 1991, s. 14.

¹⁵ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, t. V, *Województwo białostockie*, Warszawa 1924.

Gmina D ł u g o b ó r z. Wsie: Brajczewo, Chorzele, Ciecioriki, Czartosy, Dąbki, Długobórz Chłopski, Długobórz Szlachecki, Faszczce, Gardlin, Grabówka, Grochy-Łętownica, Grochy Pogorzelskie, Grzymały, Klimasze, Konopki, Krajewo Białe, Krajewo-Borowe, Krajewo-Ćwikły, Krajewo-Korytki, Krajewo-Łętowo, Krajewo Stare, Laskowiec Nowy, Laskowiec Stary, Łosie, Nagórki, Osowiec, Poryte, Pruszkki, Rykacze, Sasiny, Sędziwuje, Śledzie, Tabądz, Wądołki Borowe, Wądołki-Bućki, Wądołki Stare, Wdzieńkoń I, Wdzieńkoń II, Wierzbowo, Wiśniewo, Wola Zambrowska, Wola-Zambrzyce, Zagroby-Łętownica, Zagroby-Zakrzewo, Zakrzewo Nowe, Zakrzewo Stare. Folwarki: Chorzele, Grochy Pogorzelskie, Poryte-Jabłoń, Wierzbowo, Wola Zambrowska.

Gmina D r o z d o w o. Wsie: Budy Czarnockie, Choszczewo, Czarnocin, Drozdowo, Guty, Jeziorko, Kalinowo, Kossaki Szlacheckie, Kossaki Włościańskie, Kownaty, Krzewo, Motyka, Niewodowo Szlacheckie, Niewodowo Włościańskie, Olszyny Szlacheckie, Olszyny Włościańskie, Piątница, Poniat, Rakowo-Boginie, Rakowo-Czachy, Rzętkowo, Taraskowo, Truszki, Wyłudzin, Wyrzyki, Żelechy. Folwarki: Drozdowo, Elźbiecin, Guty-Kazimierowo, Jeziorko, Kalinowo, Kałęczyn, Kownaty, Krzewo, Pokrzywy, Truszki, Wiktorzyn, Zabawka. Osada: Olszyny-Ludwikowo.

Gmina K o s s a k i - R u t k i. Wsie: Cholewy-Kołomyja, Czachy-Kołaki, Czarnowo, Czarnowo-Undy, Czosaki, Ćwikły-Krajewo, Ćwikły-Rupie, Dębniaki, Duchny-Wieluny, Głodowo, Gosie Duże (Sokola Łąka), Gosie Małe, Górskie Ponikły-Stok, Grądy, Gunie-Ostrów, Kalinówka-Basie, Kalinówka-Bystry, Kalinówka-Wielobory, Kałęczyn, Kołaki Kościelne, Kołaki Nowe, Kołomyja, Kołomyjka, Kossaki Borowe, Krusze-Lubnice, Łętowo-Dąb, Lubnica-Krusze, Mężenin, Mieszki-Szłasy, Modzele-Górki, Mońki-Walochy, Olszewo-Przyborowo, Pęsy-Lipno, Podłatki Duże, Podłatki Małe, Rębiszewo-Studzianki, Rębiszewo-Zegadły, Rutki, Rutki-Jatki, Sanie-Dąb, Szczodruchy, Szłasy-Lipno, Szłasy-Łopienite, Śliwowo-Łopienite, Wiśniówek-Wiertycze, Wróble, Zanie-Leśnica. Folwarki: Grądy-Woniecko, Kołomyja, Rzębiki. Osady: Gosie-Otole, Kołaki Nowe. Tartak: Kołomyja.

Gmina K u p i s k i. Wsie: Bożenica, Gielczyn, Janowo, Jednaczewo, Konarzyce, Kraska, Kupiski Nowe, Kupiski Stare, Łochtynowo, Łomżyca, Mątewica, Podgórz, Siemień Nadrzeczny, Siemień-Rowy, Skowronki, Stara Łomża (nad rzeką), Stara Łomża (przy szosie), Stara Łomża-Zosin, Szablak, Szur, Zawady. Folwarki: Kupiski Stare, Moczydło, Stara Łomża. Kolonia: Bzury. Leśniczówka: Jednaczewo.

Gmina L u b o t y ń. Wsie: Budziszki, Chmielewo, Gawki, Gniazdowo, Gumowo, Klimonty, Koskowo, Kossewo, Lubotyń-Morgi, Lubotyń Stary,

Lubotyń-Włóki, Podbiele, Podbielko, Rabędy, Rogowo-Folwark, Rogowo Stare, Rogówek, Rząśnik, Świerże, Turobin-Brzozowa, Żyłowo. Folwark: Rogówek. Leśniczówka: Klonowo.

Gmina **M i a s t k o w o**. Wsie: Chmielewo, Czartoria, Drogoszewo, Drogoszewskie Osetno, Dzierzgi, Grądy Szlacheckie, Grądy Włościańskie, Jankowo-Młodzianowo, Jankowo-Skarbowo, Korytki Leśne, Kuleszka, Łuby-Kiertany, Łuby-Kurki, Miastkowo, Rybaki, Rydzewo, Rydzewo-Kaliszki, Sosnowiec, Sulimy, Tarnowo, Zaruzie Borowe, Zaruzie-Gozdy, Zaruzieńskie-Osetno. Folwarki: Drogoszewo, Miastkowo, Rydzewo, Tarnowo, Zaruzie. Osady: Borek, Budy-Balcerowizna, Drogoszevska Bartkowizna, Korytki-Leśniczówka, Kule, Miastkowska Bartkowizna. Kolonie: Cędrowizna, Chmielewo, Wądołki-Cwejki (Nowosiedliny). Osada młyńska: Nowy Młyn (Kępa).

Gmina **N o w o g r ó d**. Osada miejska Nowogród.

Gmina **P u c h a ł y**. Wsie: Bacze Mokre, Bacze Suche, Gać (Sokola Łąka), Gronostaje, Konopki, Kossaki-Falki, Kossaki-Nadbielne, Kossaki-Ostatki, Koty-Lutostań, Koziki, Lutostań, Łady Borowe, Łady Polne, Mieczki, Milewo, Modzele-Skudosze, Modzele Stare, Modzele-Wygoda, Modzele-Wypychy, Pęsy-Lipno, Pniewo, Pniewski Budy, Polki, Pruszk Wielkie, Pstrągi Duże, Pstrągi Małe. Folwarki: Milewo, Pniewo, Zbrzeźnica. Leśniczówka: Czerwony Bór. Stacja kolejowa: Czerwony Bór.

Gmina **S z c z e p a n k o w o**. Wsie: Andrzejki, Boguszyce, Chojny Młode, Chojny Stare, Czapllice, Dębowo, Dłużniewo, Grzymały Nowogródzkie, Grzymały Szczepankowskie, Jarnuty, Kisiółki, Konopki, Korytki, Kraska, Leopoldowo, Mikołajki, Młynik, Naruszczyki, Osobne, Podosie, Sierzputy Młode, Sierzputy Stare, Sławiec Dworski, Sławiec Włościański, Sulki, Szczepankowo, Uśnik, Wierzbowo, Wszerecz, Zagroby, Żebry. Folwarki: Gałązki, Pączkowizna, Wszerecz. Kolonia: Uśnik. Osada: Orło.

Gmina **S z u m o w o**. Wsie: Głęboz Wielki, Kaczynek, Kalinowo, Krajewo-Budziły, Mroczyki (Stylongi), Ostrożne, Pęchratka, Rydwany, Rynołty, Srebrna, Stryjki-Zaręby, Szumowo-Góra, Szumowo Nowe, Wyszomierz, Zaręby (Jartuzy), Żabikowo Prywatne, Żabikowo Rządowe, Żochowo. Folwarki: Pęchratka, Srebrna. Kolonia: Srebrny Borek.

Gmina **Ś n i a d o w o**. Wsie: Brulin, Chomentowo, Duchny Młode, Duchny Stare, Grabowo, Jakać-Borki, Jakać Młoda, Jakać Stara, Jastrząbka Młoda, Jastrząbka Stara, Jemielite-Kolby, Jemielite Stare, Jemielite-Wypychy, Kołaczki-Lemiesze, Konopki Młode, Koziki-Wądołowo Szlacheckie, Koziki-Wądołowo

Włościańskie, Mężenin, Olszewo Młode, Olszewo Stare, Ratowo-Piotrowo, Ratowo Stare, Sierzputy-Marki, Sierzputy-Zagajne, Strzeszewo, Szabły Młode, Szabły Stare, Truszki-Kruki, Truszki-Pikule, Truszki-Sapki, Zalesie-Poczynki, Zalesie-Wypychy. Folwark: Chomentowo. Osada miejska: Śniadowo. Osada: Jakać Borowa. Kolonia: Jakać Dworna. Stacja kolejowa: Śniadowo.

Gmina **W i z n a** (utworzona 1 I 1923 r.) Osada miejska: **W i z n a**.

Przedstawiony tu podział na gminy pochodził jeszcze z czasów Królestwa Polskiego. W 1921 r. wojewoda białostocki polecił starostom powiatowym, aby przedstawili projekt zmian granic gmin. W październiku tegoż roku podczas wspólnych obrad starostowie uznali, iż gmina winna obejmować najwyżej cztery tysiące ludności oraz znajdować się tam, gdzie są parafie i sądy, ze względu na wygodę mieszkańców¹⁶.

Z dniem 1 VII 1925 r. utworzono nową gminę o nazwie Rutki. W jej skład weszły niektóre miejscowości z gminy Chlebotki oraz z gminy Kossaki-Rutki. Z pierwszej gminy: Czochanie-Góra, Dobrochy folwark, Dobrochy wieś, Jaworki, Jawory-Klepacze, Konopki Leśne, Ozarki, Ozary Wielkie, Świątki-Wiertycze, Zalesie Nowe, Zalesie Stare, Zambrzyce-Jankowo, Zambrzyce-Kapusty, Zambrzyce-Króle, Zambrzyce-Plewki i Zambrzyce Stare; z drugiej gminy: Dębniaki, Duchny-Wieluny, Grądy folwark, Grądy wieś, Górskie Ponikły-Stok, Kalinówka-Basie, Kalinówka-Bystry, Kalinówka-Wielobory, Kałęczyn, Kołomyja folwark, Kołomyja wieś, Kołomyjka, Mężenin, Modzele-Górki, Mońki, Olszewo-Przyborowo, Pęsy-Lipno, Rutki, Rutki-Jatki, Ślasy-Lipno, Ślasy-Łopienite. W Chlebotkach pozostała nadal gmina, zaś dotychczasową nazwę gminy Kossaki-Rutki, mającą siedzibę w Kołakach Kościelnych, zmieniono na Kołaki¹⁷. Od 1 I 1927 r. gminę Wizna, w skład której wchodziła tylko osada miejska Wizna, włączono do gminy Bożejewo¹⁸.

Duże zmiany w podziale administracyjnym kraju nastąpiły w 1932 r., kiedy zniesiono dwadzieścia powiatów, w tym od 1 kwietnia powiat kolneński. Gminy miejskie: Jedwabne, Kolno i Stawiski oraz gminy wiejskie: Czerwone, Jedwabne, Mały Płock, Przytuły, Rogienice i Stawiski włączono do powiatu łomżyńskiego, zaś gminy wiejskie: Gawrychy, Łyse i Turośl — do powiatu ostrołęckiego¹⁹.

W 1921 r. na terenach powiatu kolneńskiego, włączonych następnie do powiatu łomżyńskiego, były dwa miasta: Kolno — 4494 i Stawiski — 3017 oraz gminy wiejskie: Czerwone — 5638, Jedwabne — 6858, Mały Płock — 6044, Przytuły — 6643, Rogienice — 5369 i Stawiski — 5926.

¹⁶ Dz. Urz. Woj. Biał. 1921, nr 11, s. 23.

¹⁷ Dz. Ust. 1925, nr 46, poz. 320.

¹⁸ Dz. Ust. 1926, nr 125, poz. 728.

¹⁹ Dz. Ust. 1932, nr 3, poz. 18.

Gmina **C z e r w o n e**. Wsie: Charubiny, Czernice, Czerwone, Dudy Nadrzeczne, Gietki, Gorszczyzna, Gromadzyn Stary, Gromadzyn-Wykno, Kolimagi, Koziół, Niksowizna, Pachuczyn, Piasutno-Ludwy, Piasutno-Łabnianki, Piasutno Żelazne, Ptaki, Pupki, Rupin, Samule, Tyszki-Łabno, Waszki, Wincenta, Zabiele. Folwarki: Czernice, Pastorczyk. Kolonie: Piasutno-Chaběrki, Piasutno-Dymki, Piasutno-Kuzie, Piasutno Trzczańskie.

Gmina **J e d w a b n e**. Wsie: Bartki, Biodry, Borawskie, Bronaki-Olki, Bronaki-Pietrasze, Brzostowo, Burzyn, Chyliny, Grądy Małe, Grądy Wielkie, Janczewko, Janczewo, Kaimy, Kamianki, Karwowo-Polki, Karwowo-Wszebory, Kąty, Koniecki-Wądołowo, Konopki Chude, Konopki Tłuste, Korytki, Kossaki, Kubrzany, Kucze Małe Szlacheckie, Kucze Małe Włociańskie, Kucze Wielkie Szlacheckie, Kucze Wielkie Włociańskie, Makowskie, Mikołajewo, Mocarze-Budne, Mocarze-Dziubiele, Nadbory, Orlikowo, Pawełki, Pieńki Borowe, Przestrzele, Rostki, Siostrzanki Włociańskie, Stryjaki, Szostaki, Witynie Szlacheckie, Witynie Włociańskie. Folwarki: Biczki, Jedwabne. Osada miejska: Jedwabne. Kolonie: Kajetanowo, Orlikowo-Nowiny, Siostrzanki.

Gmina **M a ł y P ł o c k**. Wsie: Aleksiejewo, Borkowo, Budy-Kozłówka, Budy Żelazne, Budziska, Cwaliny Duże, Cwaliny Małe, Janowo, Kąty, Korzeniste, Krukówka, Łosiewo, Mały Płock, Mały Płock-Poświętne, Marwino, Mściwuje, Rakowo-Chmielewo, Rakowo Nowe, Rakowo Stare, Rakowo-Zalesie, Ruda-Skroda, Rudka-Skroda, Wścieklice, Wygrane. Folwarki: Korzeniste, Mały Płock, Rakowo-Chmielewo, Rakowo Podleśne, Rudka-Skroda. Osady: Janowo, Rakowo-Most.

Gmina **P r z y t u ł y**. Wsie: Aleksandrowo, Bagienice, Barwiki, Borawskie, Brychy, Chrostowo, Chrzanowo Szlacheckie, Chrzanowo Włociańskie, Czachy, Dębówka, Doliwy, Dusze, Gardoty, Glinki Szlacheckie, Glinki Włociańskie, Gnatowo, Grzymki, Konopki-Błonie, Kubra Nowa, Kubra Stara, Kurkowo, Lisy, Łoje-Awissa, Łoje-Gręzka, Mieczki, Mroczyki, Obrytki, Okrasin, Pieńki-Grodzisko, Pluty, Przytuły, Przytuły Kolonia, Racibory-Jurgi, Ramoty, Romany, Rosochate, Siwki Szlacheckie, Siwki Włociańskie, Supy, Szlasy, Szyjki, Trzaski, Wagi-Gnaty, Wilamowo, Wypychy. Folwarki: Przytuły, Romany, Wilamowo. Osady: Nowiny, Przytuły-Bukowo. Osady młyńskie: Przytuły, Romany. Kolonia: Romany-Dąbrówka.

Gmina **R o g i e n i c e**. Wsie: Baliki, Budy-Mikołajka, Chłudnie, Cydzyn-Nowy, Cydzyn Stary, Dobrzyjałowo, Drożęcina-Lubowo (Lubiejewo), Drożęcina Stary, Górki-Sypniewo, Górki-Szewkowo, Karwowo, Kisielnica, Kobylin, Kołaki-Strumienie, Kołaki-Wietrzykowo, Kupnina, Łuby, Murawy, Nagórki, Penza, Popki, Ptaki, Rogienice-Piaseczno, Rogienice Wielkie,

Rogienice Włościańskie, Rogienice-Wypychy, Serwatki Niższe, Serwatki Wielkie, Śmiarowo, Trojany, Waški, Włodki, Wysokie Małe, Wysokie Wielkie, Zalesie. Folwarki: Dobrzyjałowo, Drożęcın-Lubiejewo, Kisielnica, Łuby. Kolonia: Cydzyn Nowy-Albertowo. Osady młyńskie: Karcz, Łuby.

Gmina **S t a w i s k i**. Wsie: Barzykowo, Budy Poryckie, Budy Stawiskie, Cedry, Chmielewo, Cwaliny, Dzierzbia, Dziegiele, Grabówek, Hipolitowo, Ignacewo, Józefowo, Jurzec folwark, Jurzec Szlachecki, Jurzec Włościański, Kuczyny, Łojówek, Michny, Mieczki, Miesiołki, Olszewo-Góra, Olszewo Małe, Poryte Małe (Trzianki), Poryte Szlacheckie, Poryte Włościańskie, Rogale, Rostki, Sokoly, Tafiły, Wilczewo, Zaborowo, Zaskrodzie, Żelazki. Folwarki: Budy Stawiskie, Dzierzbia, Ewelın, Grabówek, Józefowo, Smolniki, Stawiski, Zaskrodzie. Osady: Budziski, Chmielewo cegielnia. Osady młyńskie: Rudka, Sokolicha, Zaskrodzie. Kolonia: Pieniązki.

Jedwabne stało się miastem 31 X 1927 r. Do gminy miejskiej oprócz Jedwabnego włączono wieś Kossaki, folwark Biczki i kolonię Kajetanowo²⁰.

2. Podział gmin na gromady

W 1933 r. rozporządzeniem wojewody z 14 października podzielono gminy wiejskie na gromady. W powiecie łomżyńskim pozostały wyliczone gminy. Gromady obejmowały jedną lub dwie wsie, kilka miejscowości, lub części tychże miejscowości. Oto nazwy gromad w poszczególnych gminach powiatu łomżyńskiego²¹.

Gmina **B o ż e j e w o**. 1. Bożejewo Nowe, 2. Bożejewo Stare (i Bożejewo folwark, Bożejewo młyn), 3. Janczewo (Janczewo folwark, Janczewo młyn), 4. Bronowo (Bronowo Wschodnie, Bronowo Zachodnie, Bronowo młyn), 5. Niwkowo, 6. Kramkowo (i Kramkowo młyn, Karolin), 7. Srebrowo (i Srebrowo-Młynik, Srebrowo-Ruda, Wiźnica), 8. Rutki, 9. Męczki, 10. Małachowo, 11. Nieławice (i Mrówki), 12. Kokoszki, 13. Zanklewo, 14. Jarnuty, 15. Boguszki, 16. Kotówek, 17. Kotowo-Stare, 18. Kotowo Plac, 19. Rutkowskie, 20. Sieburczyn (i Sieburczyn folwark), 21. Sambory, 22. Wierciszewo, 23. Ruś, 24. Wizna (Wizna-Kaleń, Wizna-Kopce, Wizna rynek), 25. Witkowo.

Gmina **C h l e b i o t k i**. 1. Zawady (Zawady Stare, Zawady-Zabroć, Zawady-Borysówka, Maryłki), 2. Konopki (Konopki-Pokrzywnica, Konopki-Krynki, Kurpiki-Rudniki część), 3. Targonie-Krytuły (i Kurpiki-Rudniki „G” łąki), 4. Targonie-Wity, 5. Targonie Wielkie, 6. Łaś-Toczyłowo, 7. Rudniki (i Kurpiki-Rudniki „D” łąki), 8. Strękowa Góra (i Kurpiki-Rudniki, Stypułkows-

²⁰ Dz. Ust. 1927, nr 94, poz. 841.

²¹ Biał. Dz. Wojew. 1933, nr 11, poz. 49; 1935, nr 20, poz. 83.

kie łąki), 9. Kurpiki (i Kurpiki-Rudniki-Świniec, Kurpiki-Rudniki-Kantor, Strękowa Góra), 10. Włochówka (i Kurpiki-Rudniki „I”, Sulin-Strumiłowo, Smolarze, Kurpiki-Rudniki „C”), 11. Maleszewo-Perkusy (i Kurpiki-Rudniki „A”), 12. Maleszewo-Łynki (i Wola Zambrowska, Biele Maleszewskie), 13. Chlebotki (Chlebotki Nowe, Wieczorki, Olszyna-Grab, Chlebotki Stare), Kurpiki-Rudniki (Wądołowski), 14. Grabowo (Grabowo Nowe, Kurpiki-Rudniki „H”, Grabowo Stare), 15. Cibory Goleckie (i Cibory-Kołaczki), 16. Krzewo-Plebanksi (i Kurpiki-Rudniki „F”, Ponikłe), 17. Cibory-Chrzczone (i Cibory-Marki, Cibory-Krupy, Cibory-Witki), 18. Krzewo Stare, 19. Krzewo Nowe.

Gmina C z e r w o n e. 1. Charubiny, 2. Czernice (i Czernice-Widok „A”, Czernice-Widok „B”), 3. Czerwone, 4. Dudy (Dudy Nadrzeczne), 5. Gietki (i Piasutno-Łabnianki, Piasutno-Ludwy, Piasutno-Trzcinki, Piasutno-Dymki, Piasutno-Kuzie), 6. Górszczyzna, 7. Gromadzyn Stary, 8. Gromadzyn-Wykno, 9. Kolimagi, 10. Koziół (i Koziół leśniczówka, Koziół gajówka, Nadleśnictwo Kolno), 11. Niksowizna, 12. Pachuczyn, 13. Ptaki (i Ptaki gajówka), 14. Piasutno (Piasutno Żelazne, Piasutno-Chaberki), 15. Pupki, 16. Rupin, 17. Samule, 18. Tyszki, Tyszki-Łabno, 19. Waszki, 20. Wincenta, 21. Zabele (i Pastorczyk folwark).

Gmina D ł u g o b ó r z. 1. Chorzele, 2. Brajczewo, 3. Rykacze (i Łosie), 4. Krajewo Białe, 5. Faszczce, 6. Wdziękoń (Wdziękoń I, Wdziękoń II), 7. Laskowiec Stary, 8. Laskowiec Nowy, 9. Wola Zambrowska (i Wola Zambrowska kolonia), 10. Wola-Zambrzyce, 11. Wierzbowo (i Wierzbowo folwark), 12. Wiśniewo, 13. Grabówka (i Grabówka leśniczówka), 14. Gardlin, 15. Ciecioriki, 16. Konopki, 17. Nagórki (i Klimasze), 18. Pruszkki, 19. Poryte-Jabłoń (i Poryte-Jabłoń folwark), 20. Zakrzewo Stare (i Zakrzewo Nowe), 21. Tabędź, 22. Zagroby-Zakrzewo, 23. Śledzie, 24. Krajewo-Borowe, 25. Krajewo-Ćwikły, 26. Sędziwuje, 27. Krajewo Stare, 28. Krajewo-Korytki, 29. Krajewo-Łętowo, 30. Wądołki Stare (i Wądołki-Bućki, Wądołki-Borowe folwark), 31. Grzymały (i Wądołki-Borowe), 32. Zagroby-Łętownica, 33. Czartosy, 34. Sasiny (i Dąbki, Grochy-Łętownica), 35. Osowiec (i Grochy-Pogorzelskie, Grochy-Pogorzelskie folwark), 36. Długobórz I, 37. Długobórz II.

Gmina D r o z d o w o. 1. Czarnocin (i Michałowo), 2. Piątnica (i Piątnica-Poduchowna, Piątnica Place skarbowe, Piątnica parcele, Piątnica teren forteczny, Piątnica-Marianów folwark), 3. Kalinowo (i Kalinowo folwark, Kalinowo łąki, Kalinówek grunta), 4. Drozdowo (Drozdowo Dolne, Drozdowo Górne, Drozdowo Dolne majątek, Drozdowo browar, Górki-Drozdowo majątek, Kalinowskie-Nowiny), 5. Niewodowo (i Niewodowo-Dzierzanowo), 6. Rakowo-Czachy, 7. Rakowo-Boginie, 8. Krzewo (i Krzewo folwark), 9. Kossaki

(i Kossaki-Ponikły-Stok), 10. Truszki (i Truszki folwark, Truszki kolonia), 11. Żelechy (i Wiktorzyn folwark), 12. Wyrzyki, 13. Zabawka (Zabawka kolonia, Kalinowo kolonia), 14. Elźbiecin (Elźbiecin stacja doświadczalna, Elźbiecin kolonia, Elźbiecin leśniczówka), 15. Taraskowo, 16. Olszyny (Olszyny włościańskie, Olszyny szlachta, Olszyny parcele), 17. Guty (i Guty-Kazimierowo), 18. Mieczysławowo-Choszczewo, 19. Wyłudzin, 20. Kownaty (i Kownaty folwark, Krzymowo kolonia), 21. Poniat, 22. Motyka (i Motyka-Młyńska, Motyka kolonia), 23. Jeziorko (i Jeziorko folwark), 24. Rządkowo, 25. Kałęczyn (Kałęczyn kolonia), 26. Budy-Czarnockie (i Pokrzywy folwark).

Gmina J e d w a b n e. 1. Bronaki-Olki, 2. Janczewko, 3. Bronaki-Pietrasze, 4. Janczewo, 5. Kaimy, 6. Korytki, 7. Pieńki-Borowe, 8. Przestrzele, 9. Rostki (i Grabnik kolonia, Jedwabne folwark, Nowa Wieś kolonia), 10. Borowskie, 11. Karwowo (Karwowo-Wszebory, Karwowo-Polki), 12. Konopki (Konopki Thuste, Konopki Chude), 13. Kubrzany, 14. Orlikowo (i Orlikowo Małe), 15. Pawelki, 16. Stryjaki, 17. Witynie (Witynie szlachta, Witynie włościanie), 18. Biodry, 19. Brzostowo, 20. Chyliny, 21. Kucze Duże (Kucze Duże szlachta, Kucze Duże włościanie), 22. Kucze Małe (Kucze Małe szlachta, Kucze Małe włościanie), 23. Kąty, 24. Nadbory, 25. Siestrzanki, 26. Burzyn (i Mikołajewo), 27. Bartki, 28. Grądy Duże, 29. Grądy Małe, 30. Kamianki, 31. Koniecki, 32. Makowskie, 33. Mocarze (Mocarze-Budne, Mocarze-Dziubiele), 34. Szostaki.

Gmina K o ł a k i. 1. Ćwikły-Rupie, 2. Ćwikły-Krajewo, 3. Głodo-wo-Dąb, 4. Czarnowo-Dąb, 5. Łętowo-Dąb, 6. Wróble, 7. Rembiszewo-Studzianki (i Rembiki folwark), 8. Rembiszewo-Zegadły, 9. Szczodruchy, 10. Sanie, 11. Czosaki (Czosaki-Dąb), 12. Gunie (Gunie-Ostrów, Kołaki Nowe), 13. Undy (Undy-Czarnowo), 14. Kołaki (Kołaki Kościelne, Kołaki przystanek), 15. Czachy, 16. Kossaki (Kossaki-Borowe), 17. Wiśniówek, 18. Cholewy (i Pery-Szlasy folwark), 19. Gosie Duże (i Gosie-Otole folwark), 20. Krusze (Krusze-Łubnice), 21. Łubnice (Łubnice-Krusze), 22. Gosie Małe, 23. Zanie (Zanie-Leśnica), 24. Podłatki Duże, 25. Podłatki Małe.

Gmina K u p i s k i. 1. Bożenica, 2. Gielczyn (i Gielczyn leśniczówka, Gielczyn strzelnica, Gielczyn majątek, Moczydło folwark), 3. Jednaczewo (i Jednaczewo leśniczówka, Jednaczewo gajówka), 4. Janowo, 5. Konarzyce, 6. Kraska, 7. Kupiski Nowe, 8. Kupiski Stare (i Kupiski folwark, Kupiski kolonia), 9. Łochtynowo, 10. Łomżyca (Łomżyca majątek, Łomżyca parafia, Łomżyca prywatna, Łomżyca po Rozenblumie, Łomżyca przedmieście, Łomża Wójtostwo kolonia), 11. Mątwnica (i Mątwnica-dworek), 12. Podgórz, 13. Siemień nad rzeką, 14. Siemień-Rowy, 15. Skowronki, 16. Stara Łomża (przy szosie) (Stara Łomża, Stara Łomża folwark), 17. Stara Łomża (nad rzeką) (Stara Łomża, Szur), 18. Zosin (Zosin-Stara Łomża), 19. Szablak, 20. Zawady.

Gmina **L u b o t y ń**. 1. Lubotyń (Lubotyń Stary, Lubotyń Włoki, Lubotyń Morgi, Lubotyń-Łazy, Lubotyń folwark, Lubotyń Głębocki, Lubotyń Kutylowski, Lubotyń-Srydnik, Lubotyń majorat kolonia, Lubotyń ośrodek), 2. Budziszki, 3. Gumowo (i Chmielewo), 4. Gawki, 5. Gniazdowo, 6. Kosewo (i Kosewo „B”, Kosewo kolonia), 7. Koskowo (i Koskowo osada, Klonowo leśniczówka), 8. Klimonty (i Klimonty kolonia, Świerze), 9. Podbielko, 10. Podbiele (i Podbiele-Sikora), 11. Rogowo (i Rogowo kolonia, Rogowo II kolonia, Rogówek), 12. Rabędy, 13. Rzaśnik, 14. Turobin (i Turobin osada, Turobin kolonia), 15. Żyłowo (i Gumówka).

Gmina **M a ł y P ł o c k**. 1. Budy Żelazne (i Aleksiejewo), 2. Borkowo, 3. Budy-Kozłówka, 4. Korzeniste (i Korzeniste folwark, Budziska), 5. Cwaliny (Cwaliny-Duże, Cwaliny Małe), 6. Janowo, 7. Kąty, 8. Krukówka, 9. Łosewo, 10. Mały Płock (i Mały Płock leśniczówka), 11. Marwino (i Poświętne, Mały Płock folwark), 12. Mściwuje, 13. Rakowo Nowe (Rakowo Nowe-Podlesne, Rakowo-Chmielewo-Kuczewski, Rakowo-Chmielewo-Bukowski), 14. Rakowo Stare (Rakowo Stare-Podlesne, Rakowo-Chmielewo, Rakowo-Chmielewo „A”, Rakowo folwark), 15. Ruda-Skroda, 16. Rudka-Skroda, 17. Wścieklica, 18. Wygrane, 19. Zalesie.

Gmina **M i a s t k o w o**. 1. Miastkowo (i Miastkowo Poduchowne, Miastkowo Poduchowne folwark, Miastkowo majorat, Miastkowo parcele, Miastkowo leśniczówka, Cendrowizna, Nowy Młyn leśniczówka), 2. Korytki, 3. Tarnowo (i Tarnowo folwark, Tarnowo parcele), 4. Jankowo (Jankowo-Młodzianowo, Jankowo-Skarbowo dworskie, Jankowo-Skarbowo włościańskie, Kule grunty, Kule pastwiska), 5. Czartoria, 6. Rybaki (i Bartkowizna-Miastkowska, Bartkowizna-Zaruzieńska, Bartkowizna-Drogoszewska), 7. Osetno (Osetno-Zaruzieńskie, Osetno-Drogoszewskie, Budy-Balcerowizna), 8. Drogoszewo (i Drogoszewo-Myza, Drogoszewo folwark), 9. Rydzewo (i Rydzewo majątek, Rydzewo-Gozdy), 10. Wądołki (Wądołki-Cwejki, Borek), 11. Kuleszka (Kuleszka włościanie, Kuleszka dworska), 12. Kaliszki, 13. Zaruzie (Zaruzie-Gozdy, Zaruzie-Borowe, Zaruzie-Gałkówka), 14. Sosnowiec, 15. Grądy (Grądy włościanie, Grądy dworskie), 16. Chmielewo (Chmielewo dworskie, Chmielewo włościanie, Dzierzgi włościanie), 17. Dzierzgi dworskie, 18. Sulimy, 19. Łuby (Łuby-Kurki, Łuby-Kurki włościanie), 20. Łuby-Kiertany.

Gmina **P r z y t u ł y**. 1. Aleksandrowo (i Doliwy), 2. Bagienice, 3. Barwiki, 4. Borawskie (Borawskie szlachta, Borawskie włościanie), 5. Brychy (Brychy-Karwowo, Brychy-Kuberskie), 6. Czachy (i Czachy-Młyńska), 7. Chrzanowo (Chrzanowo szlachta, Chrzanowo włościanie, Chrzanowo młyńska osada), 8. Wypychy (i Konopki szlachta, Konopki włościanie), 9. Dusze (i Dębówka), 10. Chrostowo, 11. Gnatowo (i Gnaty), 12. Grzymki, 13. Gardoty,

14. Glinki (Glinki młyńska, Glinki szlachta, Glinki włościanie), 15. Kurkowo (i Romany „A”), 16. Kubra (Kubra włościanie, Kubra Drobną, Kubra szlachta), 17. Lisy, 18. Szlasy (i Łoje-Gręzko), 19. Łoje-Awisa (Łoje-Awisa szlachta, Łoje-Awisa włościanie), 20. Mroczyki, 21. Mieczki, 22. Obrytki, 23. Okrasin (i Okrasin państwowy, Okrasin parcele), 24. Pluty, 25. Pieńki, 26. Przytuły (Przytuły włościanie, Przytuły Nowe, Przytuły-Komosa), 27. Przytuły Polesne (Przytuły Las, Przytuły gajówka, Przytuły-Bukowo, Przytuły parcele, Przytuły majątek), 28. Kolonia (Kolonia Przytuły), 29. Racibory, 30. Rosochate, 31. Romany (Romany włościanie, Romany folwark, Romany młyn, Romany „C”, Romany „B”, Romany „F”, Romany-Nędznica, Romany „D”, Romany „E”), 32. Ramoty, 33. Supy, 34. Szyjki, 35. Siwki (Siwki włościanie, Siwki szlachta), 36. Trzaski, 37. Wagi, 38. Wilamowo (Wilamowo włościanie, Wilamowo folwark, Wilamowo młyn).

Gmina P u c h a ł y. 1. Bacze Mokre (i Podpstrągi-Podbacze), 2. Pstrągi (Pstrągi-Gniewoty, Pstrągi-Gniewoty parcele), 3. Zbrzeźnica (i Zbrzeźnica folwark), 4. Polki (Polki włościanie, Teklin-Polki szlachta), 5. Modzele Stare (Modzele-Wygoda, Czerwony Bór stacja kolejowa, Czerwony Bór leśniczówka, Modzele Stare), 6. Bacze Suche (i Bacze-Lipnik), 7. Wyrzyki (Wyrzyki Stare, Wyrzyki Nowe), 8. Puchały (i Puchały włościanie), 9. Milewo (Milewo włościanie, Milewo szlachta, Milewo folwark), 10. Gać (Gać szlachta, Gać włościanie), 11. Pęsy-Lipno, 12. Łady Borowe, 13. Łady Polne, 14. Szeligi-Leśnica, 15. Konopki (i Koziki, Biel-Modzelska), 16. Gronostaje, 17. Pruszyki (Pruszyki Wielkie, Pruszyki Małe, Pruszyki Wielkie włościanie), 18. Mieczki, 19. Wybrany (Wybrany włościanie, Wybrany parcele, Wybrany „C” folwark), 20. Lutostań, 21. Koty (i Koty włościanie, Załęże), 22. Modzele-Skudosze, 23. Modzele-Wypychy, 24. Kossaki-Nadbielne (i Kossaki-Ostatki), 25. Kossaki-Falki (i Budziska-Brzozowe, Uroczysko-Kossaki, Uroczysko-Wielobory, Uroczysko-Poręby-Okręgi), 26. Pniewo (Pniewo włościanie, Pniewo folwark, Budy-Pniewskie, Pniewo „H”, Pniewo „I”, Pniewo „K”, Pniewo „G”), 27. Rybno.

Gmina R o g i e n i c e. 1. Chłudnie, 2. Cydzyn Stary, 3. Cydzyn Nowy, 4. Dobrzyjałowo (i Dobrzyjałowo folwark), 5. Drożęcina Stary, 6. Górki (Górki-Sypniewo, Górki-Szewkowo), 7. Kołaki-Strumienie, 8. Kołaki-Wietrzychowo, 9. Karwowo (i Zalesie), 10. Kobylin, 11. Kisielnica (i Kisielnica „B”, Kisielnica „C” folwark, Kisielnica „A” folwark), 12. Kisielnica-Nowiny (i Budy-Mikołajka), 13. Kupnina, 14. Murawy (i Łuby, Łuby folwark), 15. Nagórki-Wagi (i Trojany), 16. Pęza (i Drożęcina-Lubiejewo, Drożęcina-Lubiejewo folwark), 17. Popki, 18. Rogienice Wielkie, 19. Rogienice-Wypychy (i Rogienice Piaseczne), 20. Śmiarowo, 21. Serwatki (i Baliki, Ptaki), 22. Włodki, 23. Waški, 24. Wysokie (Wysokie Duże, Wysokie Małe).

Gmina R u t k i. 1. Czochanie, 2. Duchny, 3. Dobrochy, 4. Dębniki (i Dębniki kolonia), 5. Górskie, 6. Grądy (Grądy-Woniecko, Grądy-Woniecko majątek, Woniecko, Rutki majątek), 7. Jawory (Jawory-Klepacze, Jaworki, Konopki Leśne majątek), 8. Kalinówka-Basie, 9. Kalinówka-Bystry, 10. Kalinówka-Wielobory, 11. Kałużyn (i Mońki), 12. Kołomyja (i Kołomyja majątek, Kołomyja-Walochy, Budziszka), 13. Kołomyjka, 14. Mężenin, 15. Modzele (Modzele-Górki), 16. Olszewo (Olszewo-Przyborowe), 17. Ożarki (Ożarki-Olszanka), 18. Ożary (Ożary Wielkie), 19. Pęsy-Lipno (i Rutki „F”), 20. Rutki (i Rutki-Nowiny, Rutki-Tartak Stary, Rutki-Tartak Nowy), 21. Szlasy-Łopienite, 22. Szlasy-Mieszki, 23. Szlasy-Lipno (i Rutki-Jatki), 24. Śliwowo-Łopienite, 25. Świętki-Wertyce, 26. Zalesie Nowe, 27. Zalesie Stare, 28. Zambrzyce Nowe, 29. Zambrzyce-Kapusty, 30. Zambrzyce-Króle (i Śliwówka-Lidynia, Minoty), 31. Zambrzyce-Plewki, 32. Zambrzyce-Jankowo.

Gmina Ś n i a d o w o. 1. Śniadowo (i Śniadowo folwark, Milewek, Śniadowo kolonia), 2. Ratowo Stare (i Śniadowo stacja kolejowa), 3. Menżenin, 4. Olszewo, 5. Duchny Stare (i Czerwony Bór), 6. Duchny Młode, 7. Grabowo (Grabowo-Wądołowo), 8. Brulin, 9. Jastrząbka Stara, 10. Strzeszewo, 11. Jastrząbka Młoda, 12. Jakać Młoda, 13. Szabły Młode, 14. Szabły Stare, 15. Jakać Stara, 16. Jakać Dworna, 17. Jakać-Borki (i Jakać-Borowa), 18. Truszki (Truszki-Pikule, Truszki-Kruki, Truszki-Sapki), 19. Chomentowo (i Chomentowo folwark, Chomentowo-Marcelin), 20. Zalesie-Poczyński, 21. Zalesie-Wypychy, 22. Konopki, 23. Ratowo-Piotrowo, 24. Koziki-Wądołowo (Koziki-Wądołowo szlachta, Koziki-Wądołowo włościanie), 25. Kołaczki-Lemiesze, 26. Sierzputy-Zagajne, 27. Sierzputy-Marki, 28. Jemielite Stare, 29. Jemielite (Jemielite-Wypychy, Jemielite-Kolby).

Gmina S t a w i s k i. 1. Barzykowo, 2. Budy-Stawiski (i Budy-Stawiski folwark), 3. Budy-Poryckie, 4. Cedry (i Cedry-Kopystki), 5. Cwaliny, 6. Chmielewo (i Chmielewo osada, Sokolicha, Stawiski folwark, Smolniki folwark), 7. Dziegiele, 8. Dzierzbia (i Dzierzbia folwark, Dzierzbia tartak, Rutka młyn), 9. Ignacewo, 10. Hipolitowo, 11. Jurzec szlachta (i Olszewo Małe), 12. Jurzec włościanie (i Jurzec folwark, Łojewek), 13. Józefowo (i Józefowo folwark), 14. Kuczyny, 15. Michny (i Tafiły), 16. Mieszolki, 17. Mieczki (i Pieniążki), 18. Olszewo Góra, 19. Poryte szlachta (i Poryte młyn), 20. Poryte włościanie (i Poryte Małe, Budziski), 21. Rogale, 22. Rostki, 23. Sokoły, 24. Wilczewo, 25. Zaskrodzie (i Zaskrodzie folwark, Zaskrodzie młyn), 26. Zaborowo (i Ewelina, Grabówek Mały, Grabówek folwark), 27. Żelazki.

Gmina S z c z e p a n k o w o. 1. Andrzejki (i Czaplice dwór), 2. Boguszyce (i Boguszyce folwark), 3. Czaplice, 4. Chojny Młode, 5. Chojny Stare, 6. Naruszczyki-Chojny, 7. Dębowo (Dębowo dwór, Dębowo włościanie), 8. Dłużniewo, 9. Grzymały Nowogródzkie, 10. Grzymały Szczepankowskie,

11. Jarnuty, 12. Konopki, 13. Kisiołki, 14. Kraska (i Kraska folwark, Kraska kolonia), 15. Leopoldowo (i Korytki), 16. Młynik (Młynik włościanie, Młynik dwór), 17. Mikołajki (i Gałązki), 18. Osobne, 19. Podosie (i Orło), 20. Sierzputy Młode, 21. Sierzputy Stare, 22. Sulki, 23. Sławiec (Sławiec dwór, Sławiec włościanie), 24. Szczepankowo (i Szczepankowo folwark, Szczepankowo kolonia), 25. Uśnik (Uśnik włościanie, Uśnik dwór), 26. Wierzbowo (Wierzbowo Duże, Wierzbowo Małe), 27. Wszerzecz (Wszerzecz włościanie, Wszerzecz dwór), 28. Zagroby, 29. Żebry (i Żebry kolonia).

Gmina S z u m o w o. 1. Kaczynek, 2. Głęboz Wielki, 3. Krajewo-Budziły (i Krajewo-Budziły gajówka), 4. Kalinowo (i Kalinowo osada, Żabikowo), 5. Radwany (i Mroczyki-Stylągi), 6. Ostróżne (i Ostróżne osada), 7. Pęchratka (i Pęchratka kolonia, Pęchratka osada), 8. Rynołty, 9. Srebrny Borek, 10. Stryjki-Zaręby, 11. Zaręby-Jartuzy (i Zaręby-Jartuzy Poleśne), 12. Srebrna (i Srebrna kolonia, Srebrna osada, Srebrna-Poleśna, Srebrna gajówka), 13. Szumowo Góra (i Szumowo Nowe majątek, Czerwony Bór lasy), 14. Wyszomierz Wielki, 15. Żabikowo Prywatne (i Żabikowo folwark, Żabikowo „A” folwark), 16. Żabikowo rządowe, 17. Żochowo.

3. Lata wojny

Przedstawiony wyżej podział na gminy i gromady przetrwał do wojny. W końcu 1939 r. powiat łomżyński włączono do Republiki Białoruskiej, w której utworzono m.in. obwód białostocki podzielony na trzy rejony miejskie (w Białymstoku, Grodnie i Łomży) oraz 23 rejony wiejskie. W nazwach zachowano obowiązującą w Związku Radzieckim strukturę administracyjną: republika dzieliła się na obwody, rejony i sielsowiety, które odpowiadały w polskim podziale administracyjnym: województwom, powiatom i gminom, jednak pod względem obszaru były jednostkami mniejszymi. W lipcu 1941 r. nowi okupanci utworzyli okręg „Bezirk Białystok”. W skład okręgu weszły obszary województwa białostockiego (bez Suwalszczyzny) oraz część ziem powiatów prużańskiego i brzeskiego z dawnego województwa poleskiego. Okręg białostocki podzielony został na osiem jednostek szczebla powiatowego i 114 jednostek niższych. Komisariat (powiat) miejski był w Białymstoku, komisariaty wiejskie w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Grajewie, Grodnie, Łomży, Sokółce i Wołkowysku. Komisariatom obwodowym podlegały jednostki terytorialne w postaci gmin zbiorowych, te dzieliły się na gminy (nie zawsze) i sołectwa²².

²² M. Gnatowski, *Białostoczczyzna w latach wojny i okupacji hitlerowskiej. Zarys dziejów politycznych regionu*, t. I, Białystok 1979, s. 122, 199, 229, 235; J. Karlikowski, *Polityka okupacyjna III Rzeszy w okręgu białostockim (1941–1944)*, Białystok (b.r.), s. 7; W. Monkiewicz, *Hitlerowski aparat policyjny w Łomży i powiecie łomżyńskim w latach 1941–1944*, (w:) *Studia Łomżyńskie*, Warszawa 1989, t. II, s. 146.

Podczas wojny Niemcy utworzyli dużo nowych gromad wydzielając je z dotychczasowych gromad. W gminie Bożejewo w 1942 r.: Mrówki z Nielawice. W gminie Chlebotki w 1941 r.: Cibory-Kołaczki z Cibory-Goleckie, Cibory-Witki z Cibory-Chrzczone, Chlebotki Stare z Chlebotki, Grabowo Stare z Grabowo, Góra Strękowa z Kurpiki, Konopki-Krynki z Konopki, Smolarze z Włochówka, Zawady-Borysówka z Zawady Kościelne. W gminie Długobórz w 1941 r.: Dąbki z Sasiny, Grochy-Łętownica z Sasiny, Grochy-Pogorzelskie z Osowiec, Klimasze z Nagórki, Łosie z Rykacze, Wądołki-Borowe z Wądołki Wielkie, Wądołki-Bučki z Wądołki Wielkie, Wdziękoń I z Wdziękoń, Zakrzewo Nowe z Zakrzewo Stare. W gminie Drozdowo w 1941 r.: Piątница Włściańska z Piątница, Piątница Poduchowna z Piątница; ponadto w 1945 r.: Olszyny Parcele z Olszyny, Wiktorzyn z Żelechy. W gminie Jedwabne w 1941 r.: Konopki Chude z Konopki, Konopki Tłuste z Konopki. W gminie Kupiski w 1941 r.: Skowronki włączono do miasta Łomży. W gminie Lubotyń w 1941 r.: Lubotyń Stary z Lubotyń, Lubotyń Majorat kolonia z Lubotyń, Lubotyń-Morgi z Lubotyń, Lubotyń Włoki z Lubotyń, Rogowo folwark z Rogowo, Rogowo II kolonia z Rogowo, Rogówek z Rogowo, Świerże z Klimonty, Turobin kolonia z Turobin. W gminie Mały Płock w 1941 r.: Cwaliny Małe z Cwaliny. W gminie Miastkowo w 1941 r.: Bartkowizna z Rybaki, Zaruzie-Gałkówka z Zaruzie, Jankowo-Młodzianowo z Jankowo, Rydzewo-Gozdy z Rydzewo, w 1940 r. Tarnowo z parcelacji majątku. W gminie Przytuły w 1941 r.: Konopki z Wypychy, Kubra Szlachta z Kubra. W gminie Puchały w 1941 r.: Koziki z Konopki, Kossaki-Ostatki z Kossaki Nadbielne, Modzele-Wygoda z Modzele Stare, Szeligi Nowe z Szeligi-Leśnica. W gminie Rogienice w 1941 r.: Baliki z Serwatki, Budy-Mikołajka z Kisielnica-Nowiny, Drożęcín-Lubiejewo z Pęza, Górki-Szewkowo z Górki, w 1940 r. Rogienice-Piaseczne z Rogienice-Wypychy, w 1942 r. Zalesie z Karwowo. W gminie Rutki w 1941 r.: Mońki z Kałęczyn, Rutki-Jatki z Szlasy-Lipno, ponadto w 1947 r. Rutki-Nowiny z Rutki. W gminie Śniadowo w 1941 r.: Śniadowo Stacja kolejowa z Śniadowo. W gminie Stawiski w 1941 r.: Budziszki z Poryte Włściańskie, Taфіły z Michny. W gminie Szczepankowo w 1945 r.: Żebry Kolonia z Żebry²³.

C. Po II wojnie światowej

22 VIII 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego przywrócił dawne województwa, powiaty, gminy i gromady. Terytorium województwa białostockiego uległo zmniejszeniu, bowiem powiaty grodzieński i wołkowyski oraz część powiatu augustowskiego włączono do Związku Radzieckiego. Jednakże od 7 VII 1945 r. przyłączono ponownie powiat łomżyński, a od 29 V 1946 r. powiaty ełcki, gołdapski i olecki²⁴.

²³ Dz. Ust. 1944, nr 2, poz. 8; 1945, nr 27, poz. 167; 1946, nr 28, poz. 177.

²⁴ Dz. Ust. 1948, nr 21, poz. 148.

Od 22 IV 1948 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia tegoż roku, przywrócono powiat kolneński. W jego skład weszły: z powiatu łomżyńskiego gminy miejskie Kolno i Stawiski oraz gminy wiejskie: Czerwone, Jedwabne, Mały Płock i Stawiski; z powiatu ostrołęckiego gminy wiejskie: Gawrychy, Łyse i Turośl; z powiatu grajewskiego gminy wiejskie: Grabowo i Lachowo²⁵.

Powojenne dzieje podziałów administracyjnych można podzielić na trzy okresy: czas funkcjonowania gmin (1944–1954), okres gromad (1955–1972) i ponowne istnienie gmin, ale nie w ramach powiatów.

1. Podział gmin na gromady

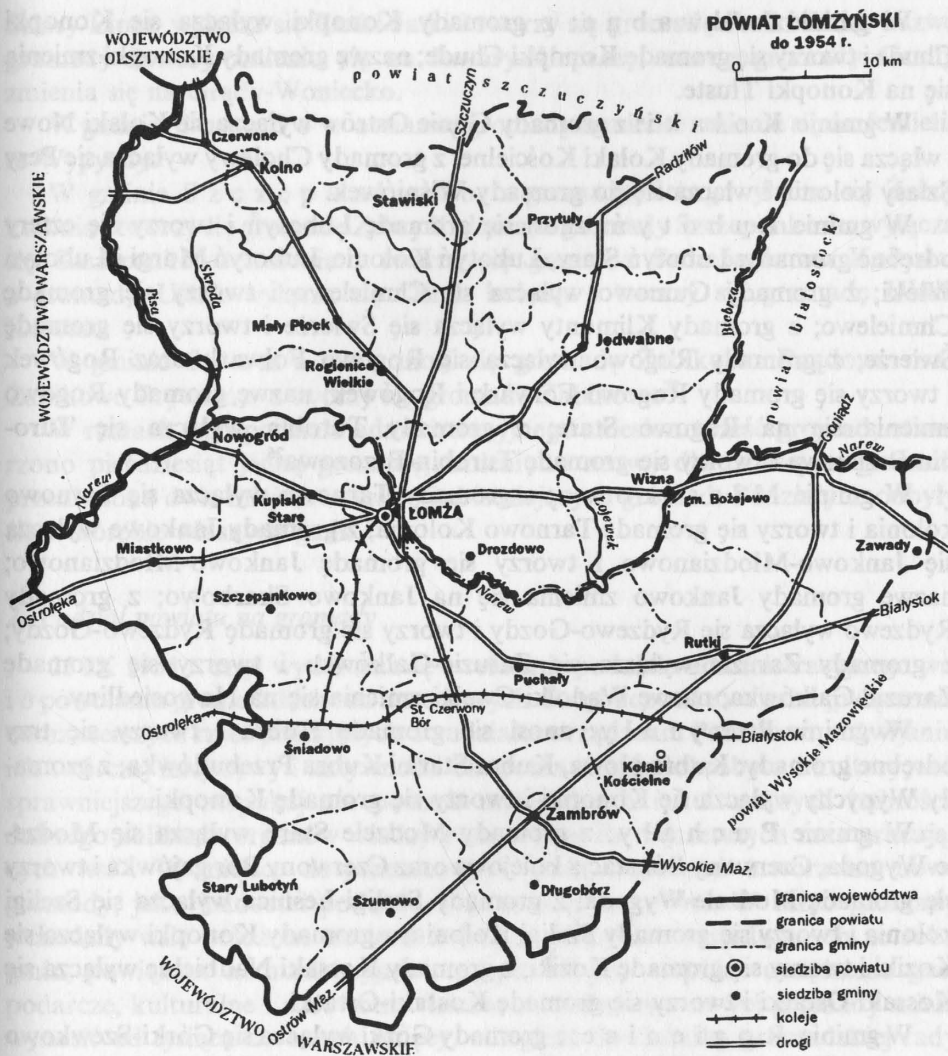
Od 1 VII 1952 r. przeniesiono gromadę Paproć Mała z gminy Jasienica w powiecie ostrowskim do gminy Szumowo. Od 1 I 1953 r. zniesiono gromady Tabędz i Zagroby-Zakrzewo w gminie Długobórz oraz gromady Bacze Mokre, Bacze Suche i Pstrągi-Gniewoty w gminie Puchały. 4 XI 1953 r. Wojewódzka Rada Narodowa usankcjonowała podziały wojenne i dołączyła nowe, z mocą obowiązującą od 1 I tegoż roku. Oto treść zarządzenia:

W gminie **B o ż e j e w o**: z gromady Nielawice wyłącza się Mrówki i tworzy się gromadę Mrówki; znosi się gromadę Witkowo włączając wieś do gromady Wizna.

W gminie **C h l e b i o t k i**: z gromady Konopki-Klimki wyłącza się Konopki-Klimki i tworzy się gromadę Konopki-Klimki; nazwę gromady Konopki zmienia się na Konopki Pokrzywnica; z gromady Kurpiki wyłącza się Górę Strękową i tworzy się gromadę Góra Strękowa; z gromady Włochówka wyłącza się Smolarze i tworzy się gromadę Smolarze; z gromady Chlebiotki wyłącza się Chlebiotki Stare oraz Wieczorki kolonia i tworzy się gromadę Chlebiotki Stare; nazwę gromady Chlebiotki zmienia się na Chlebiotki Nowe; z gromady Grabowo wyłącza się Grabowo Stare i tworzy się gromadę Grabowo Stare; nazwę gromady Grabowo zmienia się na Grabowo Nowe; z gromady Cibory Goleckie wyłącza się Cibory-Kończki i tworzy się gromadę Cibory-Kończki; z gromady Cibory-Chrzczony wyłącza się Cibory-Witki i tworzy się gromadę Cibory-Witki.

W gminie **D ł u g o b ó r z**: z gromady Rykacze wyłącza się Łosie i tworzy się gromadę Łosie; z gromady Wdziękoń wyłącza się Wdziękoń II i tworzy się gromadę Wdziękoń II; nazwę gromady Wdziękoń zmienia się na Wdziękoń I; z gromady Nagórki wyłącza się Klimasze i tworzy się gromadę Klimasze; z gromady Zakrzewo Stare wyłącza się Zakrzewo Nowe i tworzy się gromadę Zakrzewo Nowe; z gromady Wądołki Stare wyłącza się Wądołki-Bućki i tworzy się gromadę Wądołki-Bućki; z gromady Grzymały wyłącza się Wądołki Borowe oraz z gromady Wądołki Stare wyłącza się Wądołki Borowe i tworzy się gromadę Wądołki Borowe; z gromady Sasiny wyłącza się Dąbki oraz Gro-

²⁵ Archiwum Państwowe w Białymstoku. Urząd Wojewódzki, sygn. 922, k. 39, sygn. 923 k. 66–83.

1. Powiat łomżyński do 1954 r.

chy-Łętownica i tworzy się gromady Dąbki i Grochy-Łętownica; z gromady Osowiec wyłącza się Grochy-Pogorzel wieś oraz Grochy-Pogorzel parcelacja i tworzy się gromadę Grochy-Pogorzel.

W gminie Drozdowo: z gromady Piątница wyłącza się Piątница Poduchowna oraz Marianów PGR i tworzy się gromadę Piątница Poduchowna; z gromady Żelechy wyłącza się Wiktorzyn i tworzy się gromadę Wiktorzyn; z gromady Olszyny wyłącza się Olszyny Parcele i tworzy się gromadę Olszyny Parcele.

W gminie **J e d w a b n e**: z gromady Konopki wyłącza się Konopki Chude i tworzy się gromadę Konopki Chude; nazwę gromady Konopki zmienia się na Konopki Tłuste.

W gminie **K o ł a k i**: z gromady Gunie Ostrów wyłącza się Kołaki Nowe i włącza się do gromady Kołaki Kościelne; z gromady Cholewy wyłącza się Pery Szlasy kolonia i włącza się do gromady Wiśniówek.

W gminie **L u b o t y ń**: znosi się gromadę Lubotyń i tworzy się cztery odrębne gromady: Lubotyń Stary, Lubotyń Kolonie, Lubotyń Morgi i Lubotyń Włoki; z gromady Gumowo wyłącza się Chmielewo i tworzy się gromadę Chmielewo; z gromady Klimonty wyłącza się Świerże i tworzy się gromadę Świerże; z gromady Rogowo wyłącza się Rogowo Folwark oraz Rogówek i tworzy się gromady Rogowo Folwark i Rogówek; nazwę gromady Rogowo zmienia się na Rogowo Stare; z gromady Turobin wyłącza się Turobin-Brzozowa i tworzy się gromadę Turobin-Brzozowa²⁶.

W gminie **M i a s t k o w o**: z gromady Tarnowo wyłącza się Tarnowo kolonia i tworzy się gromadę Tarnowo Kolonia; z gromady Jankowo wyłącza się Jankowo-Młodzianowo i tworzy się gromadę Jankowo-Młodzianowo; nazwę gromady Jankowo zmienia się na Jankowo Skarbowo; z gromady Rydzewo wyłącza się Rydzewo-Gozdy i tworzy się gromadę Rydzewo-Gozdy; z gromady Zaruzie wyłącza się Zaruzie-Gańkówka i tworzy się gromadę Zaruzie-Gańkówka; nazwę Wądołki-Cwejki zmienia się na Nowosiedliny.

W gminie **P r z y t u ł y**: znosi się gromadę Kubra i tworzy się trzy odrębne gromady: Kubra Nowa, Kubra Stara i Kubra Przebudówka; z gromady Wypychy wyłącza się Konopki i tworzy się gromadę Konopki.

W gminie **P u c h a ł y**: z gromady Modzele Stare wyłącza się Modzele-Wygoda, Czerwony Bór stacja kolejowa oraz Czerwony Bór gajówka i tworzy się gromadę Modzele-Wygoda; z gromady Szeligi-Leśnica wyłącza się Szeligi kolonia i tworzy się gromady Szeligi Kolonia; z gromady Konopki wyłącza się Koziki i tworzy się gromadę Koziki; z gromady Kossaki Nadbielne wyłącza się Kossaki-Ostatki i tworzy się gromadę Kossaki-Ostatki.

W gminie **R o g i e n i c e**: z gromady Górki wyłącza się Górki-Szewkowo i tworzy się gromadę Górki-Szewkowo; nazwę gromady Górki zmienia się na Górki-Sypniewo; z gromady Karwowo wyłącza się Zalesie i tworzy się gromadę Zalesie; z gromady Penza wyłącza się Drożęcín-Lubiejewo i tworzy się gromadę Drożęcín-Lubiejewo; z gromady Rogienice-Wypychy wyłącza się Rogienice-Piaseczne i tworzy się gromadę Rogienice-Piaseczne; nazwę gromady Kisielnica-Nowiny zmienia się na Budy-Mikołajka.

W gminie **R u t k i**: z gromady Kańczyn wyłącza się Mońki i tworzy się gromadę Mońki; z gromady Rutki wyłącza się Rutki-Nowiny oraz Rutki-Tartak Nowy kolonia i tworzy się gromadę Rutki-Nowiny; z gromady

²⁶ Dz.Ust. 1952, nr 34, poz. 238; Dz.Urz. WRN 1953, nr 8, poz. 29.

Szlasy-Lipno wyłącza się Rutki-Jatki i tworzy się gromadę Rutki-Jatki; nazwę gromady Jawory zmienia się na Jawory-Klepacze; nazwę gromady Grądy zmienia się na Grądy-Woniecko.

W gminie Ś n i a d o w o : nazwę gromady Jemielite zmienia się na Jemielite-Wypychy.

W gminie S z c z e p a n k o w o : z gromady Żebry wyłącza się Żebry kolonia i tworzy się gromadę Żebry Kolonia; z gromady Szczepankowo wyłącza się Szczepankowo kolonia i tworzy się gromadę Szczepankowo Kolonia; z gromady Uśnik wyłącza się Uśnik kolonia i tworzy się gromadę Uśnik Kolonia.

W gminie S z u m o w o : znosi się gromadę Żabikowo Rządowe oraz Żabikowo Prywatne, a tworzy się gromadę Żabikowo²⁷.

W ramach tego podziału administracyjnego zniesiono sześć gromad, utworzono pięćdziesiąt jedną gromadę, zmieniono nazwy dla dziesięciu gromad, przeniesiono dwie miejscowości do już istniejących gromad. Podziały te odbyły się w obrębie własnych gmin.

2. Podział powiatu na gromady

25 IX 1954 r. rząd wydał ustawę o reformie podziału administracyjnego wsi i o powołaniu gromadzkich rad narodowych. Rząd uczynił to w celu: „włączenia coraz szerszych rzesz pracujących do udziału w rządzeniu Państwem, rozwijaniu ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi; sprawniejszego zaspokajania potrzeb materialnych i kulturalnych ludności; dalszego zbliżenia organów władzy państwowej do najszerszych mas pracujących wsi”. W miejsce dotychczasowych gmin i gromad utworzono nowe gromady, jako jednostki podziału administracyjnego wsi. W skład gromady wchodziły wsie położone na terenie jednej gminy lub sąsiadujących ze sobą gmin, powiązane komunikacyjnie oraz posiadające wspólne urządzenia gospodarcze, kulturalne i zdrowotne. Liczba mieszkańców nowej gromady miała wynosić od tysiąca do trzech tysięcy, odległość do siedziby gromadzkiej rady narodowej najwyżej trzy kilometry, powierzchnia od 15 do 50 km²⁸.

W p o w i e c i e ł o m ż y ń s k i m 4 X 1954 r. utworzono następujące gromady: 1. S i e b u r c z y n z dotychczasowych gromad: Rutkowskie, Sambory, Sieburczyn, Wierciszewo i Zanklewo z gminy Bożejewo. 2. B o ż e j e w o S t a r e: Bożejewo Nowe, Bożejewo Stare, Kramkowo, Mrówki i Srebrowo z gminy Bożejewo. 3. B r o n o w o: Bronowo, Janczewo i Niwkowo z gminy Bożejewo. 4. Z a w a d y: Konopki-Klimki, Konopki-Pokrzywnica,

²⁷ Dz.Urz. WRN 1953, nr 10, poz. 37.

²⁸ Dz.Urz. WRN 1954, nr 10, poz. 49; Dz.Ust. 1954, nr 43, poz. 191; M. Bartniczak, *Podziały administracyjne w powiecie Ostrów Mazowiecka*, (w:) *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Warszawa 1975, s. 287.

Łaś-Toczyłowo, Targonie-Krytuły, Targonie Wielkie, Targonie-Wity i Zawady z gminy Chlebotki. 5. **C h l e b i o t k i N o w e**: Chlebotki Nowe, Chlebotki Stare, Góra Strękowa, Kurpiki, Maleszewo-Łynki, Maleszewo-Perkusy, Rudniki i Strękowa Góra z gminy Chlebotki. 6. **P i ą t n i c a P o d u c h o w n a**: Budy Czarnockie, Czarnocin, Elźbiecin, Kalinowo, Piątnica i Piątnica Poduchowna z gminy Drozdowo. 7. **J e z i o r k o**: Jeziorko, Motyka, Poniat, Rządkowo, Wyrzyki i Zabawka z gminy Drozdowo. 8. **O l s z y n y**: Guty, Kałęczyn, Mieczysławowo-Choszczewo, Olszyny, Olszyny Parcele, Taraskowo i Wyłudzin z gminy Drozdowo. 9. **K o s s a k i**: Kossaki, Krzewo, Truszki i Żelechy z gminy Drozdowo. 10. **D r o z d o w o**: Drozdowo, Niewodowo, Rakowo-Boginie, Rakowo-Czachy i Wiktorzyn z gminy Drozdowo. 11. **S ę d z i w u j e**: Krajewo Borowe, Krajewo-Ćwikły, Krajewo-Korytki, Krajewo-Łętowo, Krajewo Stare, Sędziwuje, Zakrzewo Nowe i Zakrzewo Stare z gminy Długobórz. 12. **D ł u g o b ó r z II**: Chorzele, Czartosy, Dąbki, Długobórz I, Długobórz II, Grochy-Pogorzel, Grzymały, Osowiec, Sasiny, Wądołki Borowe, Wądołki-Bućki, Wądołki Stare i Zagroby-Łętownica z gminy Długobórz. 13. **L a s k o w i e c S t a r y**: Laskowiec Nowy, Laskowiec Stary, Łosie, Rykacze, Wdziękoń I, Wdziękoń II, Wola Zambrowska i Wola Zambrzyce z gminy Długobórz. 14. **N a d b o r y**: Biodry, Brzostowo, Chyliny, Kąty, Mocarze, Nadbory i Siostrzanki z gminy Jedwabne. 15. **M a k o w s k i e**: Bartki, Burzyn, Kamianki, Koniecki, Makowskie i Szostaki z gminy Jedwabne. 16. **S t r y j a k i**: Borawskie, Karwowo, Kubrzany, Orlikowo, Pawełki i Stryjaki z gminy Jedwabne. 17. **K u c z e W i e l k i e**: Konopki Chude, Konopki Thuste, Kucze Małe, Kucze Wielkie, Przestrzele i Witynie z gminy Jedwabne. 18. **K o ł a k i K o ś c i e l n e**: Czachy, Gunie-Ostrów, Kołaki Kościelne, Kossaki Borowe, Łętowo-Dąb i Undy-Czarnowo z gminy Kołaki. 19. **K u p i s k i S t a r e**: Bożenica, Janowo, Jednaczewo, Kupiski Nowe i Kupiski Stare z gminy Kupiski. 20. **P o d g ó r z**: Gielczyn, Podgórz, Siemień, Siemień Rowy i Stara Łomża-Zosin z gminy Kupiski. 21. **G n i a z d o w o**: Budziszki, Gniazdowo, Kosewo, Rogowo Folwark, Rogowo Stare i Rogówek z gminy Lubotyń. 22. **L u b o t y ń S t a r y**: Chmielewo, Klimonty, Lubotyń Kolonie, Lubotyń-Morgi, Lubotyń Stary, Lubotyń-Włóki, Świerże i Turobin Brzozowa z gminy Lubotyń. 23. **D r o g o s z e w o**: Drogoszewo, Gałkówka, Kaliszki, Kuleszka, Nowosiedliny, Osetno, Rydzewo, Rybaki i Rydzewo-Gozdy z gminy Miastkowo. 24. **C h m i e l e w o**: Chmielewo, Dzierzgi, Grądy, Jankowo-Młodzianowo, Jankowo-Skarbowo, Korytki i Sulimy z gminy Miastkowo. 25. **R o m a n y**: Gnatowo, Kurkowo, Romany, Rosochate, Siwki i Wilamowo z gminy Przytuły. 26. **O b r y t k i**: Bagienice, Borawskie, Grzymki, Mieczki, Obrytki i Ramoty z gminy Przytuły. 27. **P r z y t u ł y**: Aleksandrowo, Chrzanowo, Gardoty, Kubra Nowa, Kubra Stara, Mroczyki, Przytuły, Przytuły Kolonia i Przytuły Las z gminy Przytuły. 28. **W a g i**: Chrostowo, Dusze, Konopki, Kubra-Przebudówka, Pieńki, Supy, Szyjki,

Trzaski, Wagi i Wypychy z gminy Przytuły. 29. Ł o j e - A w i s a : Barwiki, Brychy, Czachy, Łoje-Awisa, Pluty, Racibory i Szlasy z gminy Przytuły. 30. P n i e w o : Pniewo i Rybno z gminy Puchały. 31. P u c h a ł y : Gać, Milewo, Modzele-Wypychy, Puchały i Wyrzyki z gminy Puchały. 32. P r u s z k i : Gronostaje, Koty, Kossaki-Falki, Kossaki-Nadbielne, Kossaki-Ostatki, Mieczki, Pruszk i Wybrany z gminy Puchały. 33. Ł a d y P o l n e : Konopki, Koziki, Łady Borowe, Łady Polne, Lutostań, Pęsy-Lipno, Szeligi Kolonia i Szeligi-Leśnica z gminy Puchały. 34. K a l i n ó w k a - B a s i e : Grądy-Woniecko, Kalinówka-Basie, Kalinówka-Bystry, Kalinówka-Wielobory i Ożarki-Olszanka z gminy Rutki. 35. Z a m b r z y c e - K r ó l e : Ożary Wielkie, Zalesie Nowe, Zalesie Stare, Zambrzyce-Jankowo, Zambrzyce-Kapusty, Zambrzyce-Króle, Zambrzyce-Plewki, Zambrzyce Nowe i Zambrzyce Stare z gminy Rutki. 36. Ś l i w o w o Ł o p i e n i t e : Chochanie, Dobrochy, Duchny, Górskie, Modzele-Górki, Olszewo-Przyborowo, Śliwowo-Łopienite, Świętki-Wiercice, Szlasy-Łopienite i Szlasy-Mieszki z gminy Rutki. 37. R u t k i : Kałęczyn, Mężenin, Mońki, Rutki i Rutki Nowiny z gminy Rutki. 38. C h ł u d n i e : Chłudnie, Drożęc in-Lubiejewo, Kupnina, Popki, Śmiarowo-Waśki i Włodki z gminy Rogienice. 39. Ś n i a d o w o : Chomentowo, Ratowo Stare, Śniadowo, Truszki, Zalesie-Poczynki i Zalesie-Wypychy z gminy Śniadowo. 40. J e m i e l i t e - W y p y c h y : Jemielite Stare, Jemielite-Wypychy, Kołaczki, Konopki, Koziki, Ratowo-Piotrowo, Sierzputy-Marki i Sierzputy-Zagajnie z gminy Śniadowo. 41. D u c h n y S t a r e : Brulin, Duchny Młode, Duchny Stare, Grabowo, Jastrząbka Stara, Mężenin, Olszewo i Strzeszewo z gminy Śniadowo. 42. J a k a ć D w o r n a : Jakać Borki, Jakać Dworna, Jakać Młoda, Jakać Stara, Jastrząbka Młoda, Szabły Młode i Szabły Stare z gminy Śniadowo. 43. S r e b r n a : Kalinowo, Srebrna i Srebrny Borek z gminy Szumowo. 44. C h o j n y M ł o d e : Chojny Młode, Chojny-Naruszczki, Chojny Stare, Grzymały Szczepankowskie, Leopoldowo, Sierzputy Młode, Sierzputy Stare, Sławiec i Sulki z gminy Szczepankowo. 45. S z c z e p a n k o w o : Kraska, Mikołajki, Młynik, Osobne, Szczepankowo, Szczepankowo Kolonia i Wszerecz z gminy Szczepankowo. 46. C z a p l i c e : Andrzejki, Boguszyce, Czaplice, Kisiołki, Konopki, Zagroby, Żebry i Żebry Kolonia z gminy Szczepankowo. 47. W i z n a : Małachowo, Męczki, Ruś, Rutki i Wizna z gminy Bożejewo oraz Smolarze i Włochówka z gminy Chlebiotki. 48. C i b o r y G o ł e c k i e : Cibory-Chrzczone, Cibory Gołeckie, Cibory-Kołaczki, Cibory-Witki, Grabowo Nowe, Grabowo Stare, Krzewo Nowe, Krzewo-Plebanks i Krzewo Stare z gminy Chlebiotki oraz Jawory-Klepacze z gminy Rutki. 49. W i ś n i e w o : Ciecioriki, Gardlin, Grabówka i Wiśniewo z gminy Długobórz oraz Ćwikły-Krajewo i Ćwikły-Rupie z gminy Kołaki. 50. S z c z o d r u c h y : Czarnowo-Dąb, Czosaki-Dąb, Głodowo-Dąb, Rębiszewo-Zegadły, Sanie-Dąb, Szczodruchy i Wróble z gminy Kołaki oraz Wierzbowo z gminy Długobórz. 51. M ą t w i c a : Mątwnica i Szablak z gminy Kupiski oraz Grzymały Nowogrodzkie z gminy Szczepankowo. 52. K o n a r z y c e : Konarzyce,

Kraska, Łochtynowo i Zawady z gminy Kupiski oraz Dłużniewo i Jarnuty z gminy Szczepankowo. 53. T u r o b i n S t a r y: Koskowo, Rząśnik i Turobin Stary z gminy Lubotyń oraz Kaczynek z gminy Szumowo. 54. P o d b i e l e: Gawki, Gumowo, Podbiele, Podbielko, Rabędy i Żyłowo z gminy Lubotyń oraz Stryjki i Żochowo z gminy Szumowo. 55. P o r y t e - J a b ł o ń: Klimasze, Konopki, Nagórki, Poryte-Jabłoń i Śledzie z gminy Długobórz oraz Zbrzeźnica z gminy Puchały. 56. W y g o d a: Modzele-Skudosze, Modzele Stare, Polki, Wygoda i grunty Skarbu Państwa „Czerwony Bór” o powierzchni 2743,38 ha z gminy Puchały, grunty Skarbu Państwa „Czerwony Bór” o powierzchni 1827,89 ha z gminy Kupiski, grunty Skarbu Państwa „Czerwony Bór” o powierzchni 953,24 ha z gminy Długobórz, grunty Skarbu Państwa „Czerwony Bór” o powierzchni 3193,96 ha z gminy Śniadowo i grunty Skarbu Państwa „Czerwony Bór” o powierzchni 4655,57 ha z gminy Szumowo. 57. G o s i e M a ł e: Cholewy, Gosie Duże, Gosie Małe, Krusze-Łubnice, Łubnice-Krusze, Podłatki Duże, Podłatki Małe i Zanie z gminy Kołaki oraz wieś Wiśniówek z gromady Wiśniówek gminy Kołaki. 58. M i a s t k o w o: Czartoria, Łuby-Kiertany, Łuby-Kurki, Miastkowo, Tarnowo, Tarnowo Kolonia, Sosnowiec i Zaruzie z gminy Miastkowo oraz miejscowość Orło z gromady Podosie gminy Szczepankowo. 59. W y s o k i e: Karwowo, Kobylin, Kołaki-Strumienie, Kołaki-Wietrzychowo, Wysokie i Zalesie oraz miejscowość Rogienice-Piaseczne z gromady Rogienice-Piaseczne gminy Rogienice. 60. P ę c h r a t k a: Paproć Mała, Pęchratka i Rynoły oraz miejscowość Wyszomierz Wielki z gromady Wyszomierz Wielki gminy Szumowo. 61. U ś n i k: Dębowo, Wierzbowo, Uśnik i Uśnik Kolonia oraz miejscowość Podosie z gromady Podosie gminy Szczepankowo. 62. K o t o w o P l a c: Boguszki, Jarnuty, Kokoszki, Kotowo Plac, Kotowo Stare, Kotówek i Nieławice z gminy Bożejewo oraz Grądy Małe, Grądy Wielkie i miejscowość Rostki z gromady Rostki gminy Jedwabne. 63. J a n c z e w o: Bronaki-Olki, Bronaki-Pietrasze, Janczewo, Janczewko, Kaimy, Korytki, Pieńki Borowe i miejscowość Grabnik z gromady Rostki gminy Jedwabne oraz Kownaty gminy Drozdowo. 64. S z l a s y - L i p n o: Dębniki, Kołomyja, Kołomyjka, Pęsy-Lipno, Rutki-Jatki i Szlasy-Lipno z gminy Rutki oraz miejscowość Pery-Szlasy z gromady Wiśniówek z gminy Kołaki. 65. R o g i e n i c e W i e l k i e: Drożęcín Stary, Murawy, Nagórki-Wagi, Pęza, Rogienice-Wypychy i miejscowość Rogienice Piaseczne z gromady Rogienice Piaseczne i miejscowość Rogienice Wielkie z gromady Rogienice Wielkie z gminy Rogienice. 66. D o b r z y j a ł o w o: Dobrzyjałowo, Górki-Sypniewo, Górki-Szewkowo i miejscowość Budy Mikołajka z gromady Budy Mikołajka z gminy Rogienice. 67. K i s i e l n i c a: Cydzyn Nowy, Cydzyn Stary, Kisielnica i Kisielnica-Nowiny z gromady Budy Mikołajka oraz miejscowość Gomolnik z gromady Rogienice Wielkie z gminy Rogienice. 68. S z u m o w o: Głębozcz, Krajewo-Budziły, Radwany, Ostróżne, Szumowo, Zaręby-Jartuzy i miejscowość Wyszomierz Wielki Kolonia z gromady Wyszomierz Wielki z gminy Szumowo.

Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku 4 X 1954 r. dokonała zmiany granic województwa białostockiego, m.in. z gminy Długobórz wyłączyła gromady Grochy-Łętownica i Brajczewo włączając je do powiatu ostrowskiego w województwie warszawskim. Równocześnie zmieniła granice niektórych powiatów w województwie białostockim, mianowicie z powiatu łomżyńskiego gromady Krajewo Białe i Faszczce z gminy Długobórz oraz gromady Rębiszewo Studzianki z gminy Kołaki włączyła do powiatu wysokomazowieckiego; gromady Glinki i Okrasin z gminy Przytuły włączyła do powiatu grajewskiego; gromadę Lisy z gminy Przytuły włączyła do powiatu kolneńskiego. Dokonała też zmiany granic niektórych miast, mianowicie gromady: Łomżyca, Stara Łomża (przy szosie) z gminy Kupiski weszły w skład miasta Łomży, gromada Serwatki z gminy Rogienice — miasta Nowogród; gromada Rostki stanowiąca kolonię Nowej Wsi z gminy Jedwabne — miasta Jedwabne; gromada Pruszki z gminy Długobórz — miasta Zambrów²⁹.

Wkrótce teren powiatu łomżyńskiego znacznie się zmniejszył. 11 VIII 1954 r., z wejściem w życie od 13 listopada tegoż roku, Rada Ministrów utworzyła powiat zambrowski. W jego skład weszły: miasto Zambrów oraz nowo utworzone gromady: Chlebotki Nowe, Cibory-Goleckie, Długobórz II, Gniazdowo, Gosie Małe, Kalinówka-Basie, Kołaki Kościelne, Laskowiec Stary, Łady Polne, Pęchratka, Pniewo, Podbiele, Poryte-Jabłoń, Pruszki, Puchały, Rutki, Sędziwuje, Śliwowo-Łopienite, Srebrna, Szczodruchy, Szlasy-Lipno, Szumowo, Turobin Stary, Wiśniewo, Wygoda, Zambrzyce-Króle i Zawady. Całe terytorium powiatu zambrowskiego wydzielono z powiatu łomżyńskiego³⁰. Po utracie w 1948 r. kilku gmin na rzecz powiatu kolneńskiego i po utworzeniu powiatu zambrowskiego powiat łomżyński stał się niewielki.

W 1956 r. we wstępie do oficjalnego wydawnictwa podano, iż dokonana przed dwoma laty reforma podziału administracyjnego wsi odpowiadała potrzebom gospodarczym i społecznym kraju. Na miejsce 3000 gmin powstało 8759 gromad i 87 osiedli. W 1954 r. utworzono 19 nowych powiatów, w rok potem 26 nowych powiatów³¹. W 1960 r. w podobnym oficjalnym wydawnictwie informowano o zmniejszeniu liczby gromad do 6333, czego domagały się rady narodowe i ludność. Pisano dalej, iż zniesienie około 2400 gromad spowodowane zostało troską o umocnienie gromady, o stworzenie silniejszej oddolnej jednostki administracyjnej z należyтым zapleczem gospodarczym³².

Od 1 I 1962 r. zniesiono dalszych 1086 gromad, zwiększając tym samym pozostałe gromady do średniej 2910 mieszkańców oraz 56,3 km² powierzchni³³.

²⁹ Dz.Ust. 1954, nr 49, poz. 233; Dz.Urz. WRN 1954, nr 10, poz. 49–51.

³⁰ Dz.Urz. WRN 1954, nr 10, poz. 49.

³¹ *Podział administracyjny PRL*, Warszawa 1956, s. 1.

³² *Podział administracyjny PRL*, Warszawa 1960, s. 11.

³³ *Podział administracyjny PRL*, Warszawa 1960, s. 1.

1 I 1969 r. „realizując zadania związane z dalszym umocnieniem rad narodowych” zniesiono 560 gromad, pozostawiając 4672 gromady³⁴.

Również w powiecie łomżyńskim zaszły zmiany. W listopadzie 1957 r. gromadę Pniewo przeniesiono z powiatu zambrowskiego do powiatu łomżyńskiego³⁵. 1 I 1958 r. w powiecie łomżyńskim zniesiono gromadę Pniewo włączając jej obszar do gromady Podgórz. 31 XII 1959 r. p r z e n i e s i o n o: 1. Korytki Leśne z gromady Chmielewo do gromady Miastkowo, 2. Sławiec z gromady Chojny Młode do gromady Mątwnica, 3. przyległy do wsi Szablak obszar lasów państwowych Nadleśnictwa Łomża obejmujący oddziały 22 i 23 z gromady Mątwnica do gromady Kupiski Stare, 4. Chomentowo z gromady Śniadowo do gromady Jemielite-Wypychy, 5. Kołaki-Strumienie, Kołaki-Wietrzychowo i Rogienice-Piaseczne z gromady Wysokie do gromady Rogienice Wielkie, 6. Cydzyn Nowy z gromady Kisielnica do gromady Jeziorko, 7. Kownaty oraz obszar lasów państwowych Nadleśnictwa Mały Płock obejmujący oddział 98 z gromady Janczewo do gromady Jeziorko, 8. Kąty, Biodry i Chyliny z gromady Nadbory do gromady Łoje-Awisa, 9. Kokoszki i Nieławice z gromady Kotowo Plac do gromady Bożejewo Stare oraz Boguszki i Jarnuty z gromady Kotowo-Plac do gromady Wizna, 10. Gardoty z gromady Przytuły do gromady Romany, 11. siedzibę PGR Jemielite-Wypychy przenosi się do wsi Konopki Młode, ustalając nazwę gromady na Konopki Młode.

Od 31 XII 1959 r. z n i e s i o n o następujące gromady: 1. Olszyny włączając wsie: Olszyny, Olszyny-Parcele i Taraskowo do gromady Bożejewo Stare, a wsie: Guty, Kałęczyn, Mieczysławowo-Choszczewo i Wyłudzin do gromady Jeziorko, 2. Jakać Dworna i Duchny Stare do gromady Śniadowo, 3. Makowskie i Nadbory — tworząc z ich obszarów gromadę Burzyn, 4. Chmielewo i Mątwnica — tworząc gromadę Nowogród, 5. Janczewo, Kotowo-Plac, Kucze Wielkie i Stryjaki — tworząc gromadę Jedwabne, 6. Dobrzyjałowo, Kisielnica i Wysokie — tworząc gromadę Górki-Sypniewo, 7. Sieburczyn, wsie: Sambory, Sieburczyn, Zanklewo i PGR Sieburczyn do gromady Wizna, wieś Rutkowskie do gromady Burzyn, 8. Obrytki, wsie: Rogienice, Borawskie, Mieczki i Obrytki do gromady Przytuły, wsie Grzymki i Ramoty do gromady Romany, 9. Chłudnie do gromady Rogienice Wielkie, 10. Wagi, wsie: Chrostowo, Konopki-Błonie (Konopki), Supy, Wagi, Wypychy i kolonię Kubra-Przebudówka do gromady Przytuły, wsie: Dębówka, Dusze, Pieńki-Grodzisko (Pieńki), Szyjki i Trzaski do gromady Łoje-Awisa, 11. Kossaki, wieś Kossaki do gromady Bronowo, wsie: Krzewo, Truszki i Żelechy do gromady Drozdowo, 12. Uśnik do gromady Szczepankowo, 13. Drogoszewo do gromady Miastkowo, 14. Chojny Młode, wsie: Chojny Młode, Chojny-Naruszczki, Chojny Stare, Grzymały Szczepankowskie, Leopoldowo, Sulki

³⁴ *Podział administracyjny PRL*, Warszawa 1969, s. 1.

³⁵ Dz.Ust. 1957, nr 59, poz. 309.

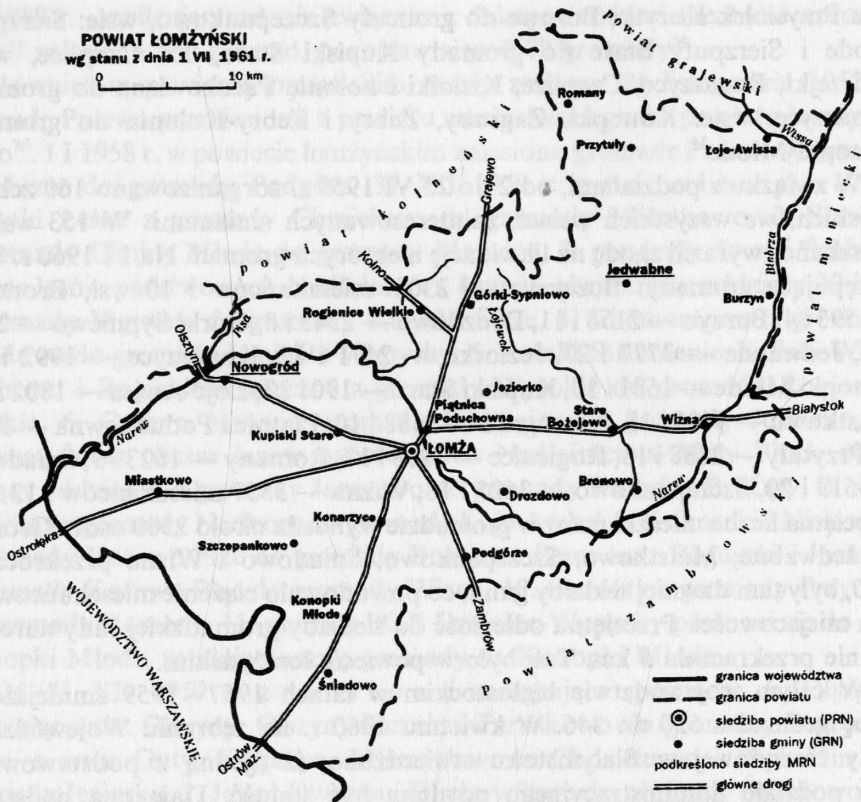
oraz Przysiółek Korytki Borowe do gromady Szczepankowo, wsie: Sierzputy Młode i Sierzputy Stare do gromady Kupiski Stare, 15. Czaplice, wsie: Andrzejki, Boguszyce, Czaplice, Kisiołki i kolonię Pączkowizna do gromady Konarzyce, wsie: Konopki, Zagroby, Żebry i Żebry-Kolonia do gromady Konopki Młode³⁶.

W związku z podziałami, od 2 do 25 VI 1959 r. zorganizowano 160 zebrań wiejskich, we wszystkich wsiach zainteresowanych zmianami. W 153 wsiach mieszkańcy wyrazili zgodę na likwidację niektórych gromad. Na 1 I 1960 r. były następujące gromady: Bożejewo — 2300 mieszkańców i 10 wsi, Bronowo — 1593 i 4, Burzyn — 2156 i 11, Drozdowo — 2543 i 8, Górki Sypniewo — 2334 i 13, Jedwabne — 3777 i 27, Jezioro — 2471 i 12, Konarzyce — 1992 i 10, Konopki Młode — 1681 i 13, Kupiski Stare — 1901 i 7, Łoje-Awisa — 1802 i 15, Miastkowo — 4406 i 18, Nowogród — 2488 i 10, Piątница Poduchowna — 2765 i 7, Przytuły — 2888 i 18, Rogienice — 3108 i 17, Romany — 1623 i 9, Śniadowo — 3519 i 20, Szczepankowo — 3625 i 18, Wizna — 3537 mieszkańców i 13 wsi. Przeciętna liczba mieszkańców w gromadzie wynosiła około 2500 osób. Gromady: Jedwabne, Miastkowo, Szczepankowo, Śniadowo i Wizna przekroczyły 3000, były tam dawniej siedziby gmin, co powodowało ciężenie mieszkańców do tych miejscowości. Przeciętna odległość do siedziby gromadzkiej rady narodowej nie przekraczała 5 km. Tak było w powiecie łomżyńskim.

W całym województwie białostockim w latach 1957–1959 zmniejszono liczbę gromad z 550 do 346. W kwietniu 1960 r. na zebraniu Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku stwierdzono, iż „jedną z podstawowych cech podziału administracyjnego powinna być stałość. Daje ona podstawę do stabilizacji władzy terenowej, do realności podejmowanych zamierzeń gospodarczych i społecznych, do rzetelności wykonywania przez rady narodowe i ich organy poruczonych zadań”³⁷. Jednakże następowały kolejne zmiany. Od 31 XII 1961 r. zniesiono dwie gromady: 1. Bronowo, włączając wieś Janczewo i PGR Janczewo do gromady Bożejewo Stare, wieś Kossaki do gromady Drozdowo, wsie Bronowo i Niwkowo do gromady Wizna. 2. Konopki Młode, włączając wsie Kołaczki-Lemiesze, Konopki, Koziki, Sierzputy Zagajne i Zagroby do gromady Konarzyce, wsie Chomentowo, Jemielite-Kolby, Jemielite Stare, Jemielite-Wypychy, Konopki Młode, Rato-wo-Piotrowo i Sierzputy-Marki do gromady Śniadowo, wsie Żebry i Żebry-Kolonia do gromady Szczepankowo. Od 1 I 1972 r. zniesiono gromady: 1. Jezioro, włączając jej obszar do gromady Piątница Poduchowna, 2. Konarzyce, włączając wsie: Dłużniewo, Jarnuty, Konarzyce, Kraska, Łochtynowo i Zawady do gromady Stare Kupiski, wsie: Andrzejki, Boguszyce, Czaplice, Kisiołki Stare, Konopki i Zagroby do gromady Szczepankowo,

³⁶ Dz.Urz. WRN, 1957, nr 4, poz. 12; 1959, nr 9, poz. 57, 58.

³⁷ Archiwum Państwowe w Łomży. Prezydium PRN i Urząd Powiatowy, sygn. 139 k. 1–9.

2. Powiat łomżyński w 1961 r.

wsie: Kołaczki-Lemiesze, Koziki i Sierzputy Zagajne do gromady Śniadowo. 3. Romany włączając wsie: Gardoty, Grzymki, Ramoty, Romany i Wilamowo do gromady Przytuły³⁸.

Od 1 I 1969 r. przeniesiono z miasta Nowogród do gromady Nowogród wsie Baliki, Ptaki i Serwatki. W listopadzie 1971 r. z miasta Łomży wyłączono obszar użytków rolnych miejscowości Stara Łomża i Zawady włączając je do gromady Stare Kupiski, podobnie z miasta Nowogród tereny rolne o powierzchni 1281,46 ha włączając je do gromady Nowogród³⁹. Od 1 I 1972 r. przeniesiono wieś Kupnina z gromady Rogienice Wielkie do gromady Nowogród oraz siedzibę gromadzkiej rady narodowej ze Starych Kupisk do Łomży. Z tą samą datą z gromady Zbójna w powiecie kolneńskim włączono do gromady Nowogród lasy i wieś Morgowniki o powierzchni 235,02 ha; z gromady Romany przeniesiono do gromady Grabowo w powiecie kolneńskim wsie: Gnatowo, Kurkowo,

³⁸ Dz.Urz. WRN 1961, nr 13, poz. 194; 1971, nr 18, poz. 232.

³⁹ Dz.Ust. 1971, nr 32, poz. 296; 1968, nr 18, poz. 117.

Rosochate i Siwki⁴⁰. Od 1 I 1973 r. do powiatu grajewskiego odeszły obszary wsi: Barwiki, Brychy, Czachy, Łoje-Awissa i Racibory-Szlasy⁴¹.

3. Czas funkcjonowania samych gmin

Na mocy ustawy z 29 XI 1972 r., od 1 I 1973 r. zniesiono dotychczasowy podział terenów wiejskich na gromady i osiedla. Utworzono gminy „jako podstawowe jednostki podziałów administracyjno-gospodarczych na terenach wiejskich, stwarzające ze względu na swe rozmiary, potencjał gospodarczy i urzędzenia odpowiednie warunki do kierowania rozwojem gospodarczym i społeczno-kulturalnym oraz dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców”⁴².

Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z 9 XII 1972 r. w powiecie łomżyńskim ustanowiono następujące gminy, w nich zaś sołectwa, do których wchodziła jedna lub więcej miejscowości.

1. Gmina **J e d w a b n e**: Bartki, Biodry, Borawskie, Bronaki-Olki, Bronaki-Pietrasze, Brzostowo, Burzyn, Chyliny, Grabnik, Grądy Małe, Grądy Wielkie, Janczewko, Janczewo, Kaimy, Kamianki, Karwowo-Wszebory, Konopki Chude, Konopki Thuste, Konieckie, Korytki, Kotowo-Plac, Kotówek, Kubrzany, Kucze Małe, Kucze Wielkie, Kuczewskie, Makowskie, Mocarze, Nadbory, Olszewo-Góra, Orlikowo, Pawelki, Pieńki Borowe, Przestrzele, Rostki, Siestrzanki, Stare Kotowo, Szostaki i Witynie; razem 40 sołectw.

2. Gmina **Ł o m ż a**: Bożenica, Dłużniewo, Gielczyn, Janowo, Jarnuty, Jednaczewo, Konarzyce, Kraska, Łochtynowo, Nowe Kupiski, Pniewo, Podgórze, Rybno, Sierzputy Młode, Siemień nad rzeką, Siemień-Rowy, Stara Łomża nad rzeką, Stara Łomża przy szosie, Stare Kupiski, Stare Sierzputy, Zawady, Zawady-Przedmieście i Zosin; razem 23 sołectwa.

3. Gmina **M i a s t k o w o**: Czartoria, Drogoszewo, Gałkówka, Kaliszki, Korytki Leśne, Kuleszka, Łubia, Łuby-Kiertany, Łuby-Kurki, Miastkowo, Nowosiedliny, Osetno, Rybaki, Rydzewo, Rydzewo-Gozdy, Sosnowiec, Tarnowo i Zaruzie; razem 18 sołectw.

4. Gmina **N o w o g r ó d**: Baliki, Chmielewo, Dzierzgi, Grądy, Grzymały Nowogrodzkie, Jankowo-Młodzianowo, Jankowo-Skarbowo, Kupnina, Mąt-wica (dwa sołectwa), Morgowniki, Ptaki, Serwatki, Sławiec, Sławiec Dworski, Sulimy i Szablak; razem 17 sołectw.

5. Gmina **P i ą t n i c a**: Budy Czarnockie, Choszczewo, Czarnocin, Drozdowo, Elżbiecin, Guty, Jeziorko, Kalinowo, Kałęczyn, Kossaki, Kownaty, Krzewo, Marianowo, Motyka, Niewodowo, Nowe Krzewo, Nowy Cydzyn, Olszyny, Olszyny-Kolonia, Piątница, Piątница Włościańska, Poniat, Rako-

⁴⁰ Dz.Ust. 1971, nr 32, poz. 291; Dz.Urz. WRN 1971, nr 18, poz. 233.

⁴¹ Dz.Ust. 1972, nr 50, poz. 324.

⁴² Dz.Ust. 1972, nr 49, poz. 312.

wo-Boginie, Rakowo-Czachy, Rządkowo, Truszki, Wiktorzyn, Wyłudzin, Wyrzyki, Zabawka i Żelechy; razem 31 sołectw.

6. Gmina P r z y t u ł y: Bagienice, Borawskie, Chrostowo, Chrzanowo, Dębówka, Doliwy, Dusze, Gardoty, Grzymki, Kąty, Konopki, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mroczyki, Nowa Kubra, Obrytki, Pieńki Okopne, Pluty, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Ramoty, Romany, Stara Kubra, Supy, Szyjki, Trzaski, Wagi, Wilamowo i Wypychy; razem 30 sołectw.

7. Gmina R o g i e n i c e W i e l k i e: Budy-Mikołajki, Chłudnie, Dobrzyjałowo, Drożęcín-Lubiejewo, Górki-Sypniewo, Górki-Szewkowo, Karwowo, Kisielnica, Kobylín, Kołaki-Strumienie, Kołaki-Wietrzychowo, Murawy, Nagórki, Pęza, Popki, Rogienice Piaseczne, Rogienice Wielkie, Rogienice-Wypychy, Stary Cydzyn, Stary Drożęcín, Śmiarowo, Waški, Włodki, Wysokie Małe, Wysokie Wielkie i Zalesie; razem 26 sołectw.

8. Gmina S z c z e p a n k o w o: Andrzejki, Boguszyce, Chojny-Naruszczki, Czaplice, Dębowo, Grzymały Szczepankowskie, Kisiółki, Kraska, Leopoldowo, Mikołajki, Młode Chojny, Młynik, Osobne, Podosie, Stare Chojny, Stare Konopki, Sulki, Szczepankowo, Uśnik, Uśnik-Dwór, Uśnik-Kolonia, Wierzbowo, Wszerecz, Wszerecz-Kolonia, Zagroby, Żebry i Żebry-Kolonia; razem 27 sołectw.

9. Gmina Ś n i a d o w o: Brulin, Chomentowo, Duchny Młode, Grabowo, Jakać-Borki, Jakać Dworna, Jakać Młoda, Jastrząbka Młoda, Jemielite-Wypychy, Kołaczki, Konopki Młode, Koziki, Mężenin, Olszewo, Ratowo-Piotrowo, Sierzputy-Marki, Sierzputy Młode, Stare Duchny, Stara Jakać, Stara Jastrząbka, Stara Jemielite, Stare Ratowo, Stare Szabły, Strzeszewo, Szabły Młode, Śniadowo, Truszki, Zalesie-Poczynki i Zalesie-Wypychy; razem 29 sołectw.

10. Gmina W i z n a: Boguszki, Bronowo, Janczewo, Jarnuty, Kokoszki, Kramkowo, Małachowo, Męczi, Mrówki, Nieławice, Niwkowo, Nowe Bożejewo, Ruś, Rutki, Rutkowskie, Sambory, Sieburczyn, Srebrowo, Stare Bożejewo, Taraskowo, Wierciszewo, Wizna, Włochówka i Zanklewo; razem 24 sołectwa⁴³.

Od 1 VI 1975 r. utworzono województwo łomżyńskie, w skład którego wszedł cały powiat łomżyński z podziałem na wymienione gminy⁴⁴. W ustawie z 28 maja tegoż roku pisano: „W celu dostosowania podziału administracyjnego do potrzeb przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stworzenia warunków bardziej sprawnego zarządzania gospodarką narodową oraz funkcjonowania organów władzy i administracji państwowej, a także w celu lepszego zaspokojenia rosnących potrzeb społeczeństwa” wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny na jednostki stopnia podstawowego i stopnia wojewódzkiego. Pierwszymi były: gminy i miasta oraz dzielnice większych

⁴³ Dz.Urz. WRN 1973, nr 1, poz. 1. *Podziały administracyjne województwa łomżyńskiego*, Łomża wrzesień 1987, s. 20 n., do użytku wewnętrznego.

⁴⁴ Dz.Ust. 1975, nr 17, poz. 92.

miast, drugimi: województwa w liczbie 49, miasto stołeczne Warszawa, miasta Kraków, Łódź i Wrocław⁴⁵.

Od 2 VII 1976 r. w byłym powiecie łomżyńskim zniesiono gminy: Przytuły, Rogienice Wielkie i Szczepankowo. Z gminy Przytuły sołectwa przeszły do trzech gmin: do gminy Jedwabne — Borawskie, Chrostowo, Chrzanowo, Doliwy, Kąty, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mrocзки, Nowa Kubra, Pieńki Okopne, Pluty, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski i Wagi; do gminy Radziłów — Dębówka, Dusze, Konopki, Szyjki i Wypychy; do gminy Stawiski — Bagienice, Gardoty, Grzymki, Obrytki, Ramoty, Romany i Wilamowo. Z gminy Rogienice Wielkie do trzech gmin: do gminy Mały Płock — Chłudnie, Kołaki-Strumienie, Kołaki-Wietrzykowo, Popki, Rogienice Piaseczne, Rogienice Wielkie, Rogienice-Wypychy, Śmiarowo, Waśki i Włodki; do gminy Piątница — Budy-Mikołajki, Dobrzyjałowo, Drożęcín-Lubiejewo, Górki-Sypniewo, Górki-Szewkowo, Kisielnica, Kobylín, Murawy, Nagórki, Pęza, Stary Cydzyn i Stary Drożęcín; do gminy Stawiski — Karwowo, Wysokie Małe, Wysokie Wielkie i Zalesie. Z gminy Szczepankowo też do trzech gmin: do gminy Łomża — Andrzejki, Boguszyce, Czaplice, Grzymały Szczepankowskie, Kisziołki, Mikołajki, Młode Chojny i Stare Chojny; do gminy Miastkowo — Chojny-Naruszczki, Kraska, Leopoldowo, Podosie i Sulki; do gminy Śniadowo — Dębowo, Młynik, Osobne, Stare Konopki, Szczepankowo, Uśnik, Uśnik-Kolonia, Wierzbowo, Wszerzecz, Wszerzecz-Kolonia, Zagroby, Żebry i Żebry-Kolonia. Do gminy Łomża włączono również wsie z gminy Gać powiatu zambrowskiego: Bacze Suche, Gać, Koty, Lutostań, Milewo, Modzele-Skudosze, Modzele-Wypychy, Nowe Wyrzyki, Puchały, Stare Modzele i Wygoda⁴⁶. W tym podziale przekroczono granice byłego powiatu łomżyńskiego, nie należały bowiem do niego gminy Gać, Jedwabne, Radziłów i Stawiski.

Od 1 I 1984 r. utworzono gminę Przytuły włączając do niej obszary sołectw: z gminy Jedwabne — Borawskie, Chrzanowo, Doliwy, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mrocзки, Nowa Kubra, Pieńki Okopne, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski i Wagi; z gminy Stawiski — Gardoty, Obrytki i Wilamowo⁴⁷. Obszar nowej gminy był mniejszy niż przed 1976 r. Od 1 I 1986 r. do gminy Przytuły włączono z gminy Stawiski wieś Grzymki, a od 1 VII 1990 r. wieś Bagienice⁴⁸. Dalsze zmiany to: od 21 II 1989 r. z sołectwa Kalinowo przeniesiono do sołectwa Zabawka kolonię Kalinowo-Wyrąb⁴⁹; od 1 VII 1989 r. z gminy Łomża do miasta Łomża przeniesiono obszar wsi Kraska

⁴⁵ Dz.Ust. 1975, nr 16, poz. 91.

⁴⁶ Dz.Ust. 1976, nr 24, poz. 143.

⁴⁷ Dz.Ust. 1983, nr 70, poz. 314; Dz.Urz. WRN w Łomży 1984, nr 2, poz. 18.

⁴⁸ Monitor Polski, 1985, nr 46, poz. 308; Dz.Urz. WRN w Łomży 1986, nr 1, poz. 8; Uchwała Nr 75/XVIII/1990.

⁴⁹ Dz.Urz. WRN w Łomży 1989, nr 5, poz. 40.

o powierzchni 163 ha, obszar wsi Zawady Przedmieście o powierzchni 245 ha i część obszaru wsi Stara Łomża o powierzchni 32 ha⁵⁰.

Gminy byłego powiatu łomżyńskiego, od utworzenia ich w 1973 r., uległy znacznym podziałom. Wymieniając sołectwa podawano jedynie wsie, od których sołectwa brały nazwę, a przecież były inne miejscowości. Wprawdzie nie ma dokładnych danych o sołectwach i miejscowościach w końcu omawianego okresu, ale za miarodajny można uznać spis z września 1987 r. Przy sołectwach obejmujących więcej miejscowości lub części miejscowości takowe umieszczono w nawiasach.

Gmina **J e d w a b n e**: Bartki (Koszary), Biodry (Nowiny), Borawskie, Bronaki-Olki, Bronaki-Pietrasze (Ustaki), Brzostowo, Burzyn, Chrostowo, Chyliny, Grądy Małe (Nowiny), Grądy Wielkie, Janczewko, Kaimy, Kamianki (Górki), Karwowo-Wszebory (Podchoinie, Polki), Kąty (Kąciaki), Koniecki, Konopki Chude, Konopki Tłuste, Korytki (Nowiny), Kotowo-Plac (Nowiny), Kotówek, Kubrzany (Kąty), Kucze Małe, Kucze Wielkie (Mościska, Podlesie), Kuczewskie, Makowskie, Mocarze (Budne, Dziubiele), Nadbory, Olszewo-Góra, Orlikowo (Crupka, Łopata, Zakosacz, Zaolszynie), Pawełki, Pieńki Borowe (Zastrużniaki), Pluty (Lipnik), Przestrzele, Rostki (Grabnik), Siestrzanki, Stare Kotowo, Stryjaki, Szostaki i Witynie.

Gmina **Ł o m ż a**: Andrzejki (Pęczkowizna), Bacze Suche, Boguszyce, Bożenica, Chojny Młode, Czaplice, Dłużniewo, Gać, Giełczyn (Białka, Wysocha), Grzymały Szczepankowskie, Janowo, Jarnuty, Jednaczewo (Rudy, Gwóźdź, Szablarska), Kisiółki (Podolszynie), Konarzyce (Mikołajew), Koty, Kraska, Lutostań, Łochtynowo, Mikołajki (Gałązki), Milewo, Modzele-Skudosz, Modzele-Wypychy, Nowe Kupiski, Nowe Wyrzyki, Pniewo (Męczycy, Puchalska, Stegny, Stoczek, Utrata), Podgórze (Pociejewo), Puchały, Rybno, Siemień Nadrzeczny (Olszyna, Słupia, Stoczek), Siemień Nowy, Sierzputy Młode, Stara Łomża nad rzeką, Stara Łomża przy szosie, Stare Chojny, Stare Kupiski (Glinki), Stare Modzele, Stare Sierzputy, Wygoda (Bacze-Lipnik), Zawady (Stara Łomża), Zawady Przedmieście i Zosin.

Gmina **M i a s t k o w o**: Chojny-Naruszczki, Czartoria (Czartoria Duża, Czartoria Mała), Drogoszewo, Gałkówka, Kaliszki, Korytki Leśne, Kraska, Kuleszka, Leopoldowo (Korytki Borowe), Łubia (Orło), Łuby-Kiertany, Łuby-Kurki, Miastkowo (Kurpie, Nowy Młyn, Poświętne, Cendrowizna, Kolonia Nowogrodzka), Nowosiedliny (Leśny Borek), Osetno (Osetno Drogoszewskie, Osetno Zaruziańskie), Podosie (Krukowo, Wykupnik), Rybaki (Bartkowizna), Rydzewo, Rydzewo-Gozdy, Sosnowiec, Sulki, Tarnowo (Dwór, Zamiany, Za Rowem), Zaruzie (Borowe).

Gmina **N o w o g r ó d**: Baliki (Ptaki), Chmielewo (Dwór), Dzierzgi, Grądy, Grzymały, Jankowo-Młodzianowo (Kule), Jankowo-Skarbowe, Kup-

⁵⁰ Monitor Polski 1989, nr 20, poz. 147.

nina, Mątwa (dwa sołectwa), Morgowniki, Serwatki, Sławiec, Sławiec Dworski, Sulimy i Szablak.

Gmina **P i ą t n i c a**: Budy Czarnockie (Pokrzywy), Budy-Mikołajka (Korpel), Choszczewo (Mieczysławowo), Czarnocin (Pociejewo), Dobrzyjałowo, Drozdowo (Drozdowo Dolne, Drozdowo Górne, Kurpie), Drożęcín-Lubiejewo, Elżbiecin, Górki-Sypniewo, Guty (Kazimierowo), Jeziorko (Nowe Jeziorko), Kalinowo (Wyrąb), Kałęczyn, Kisielnica (Gomulnik, Nowiny), Kobylin, Kosaki, Kownaty (Kownaty Kolonia), Krzewo, Motyka, Murawy (Łuby, Pod Borem), Nagórki (Komory, Pasieki, Trojany, Wagi), Niewodowo, Nowe Krzewo, Nowy Cydzyn (Będzwin, Brejnaki, Kurakowo, Ponichterowo, Uciastek), Olszyny (Podtaraskowo, Stara Wieś), Olszyny-Kolonia, Peża, Piątница Poduchowna (Marianowo), Piątница Włociańska, Poniat, Rakowo-Boginie, Rakowo-Czachy, Rządkowo, Stary Cydzyn, Stary Drożęcín, Truszki, Wiktorzyn, Wyłudzin, Wyrzyki, Zabawka i Żelechy.

Gmina **P r z y t u ł y**: Borawskie, Chrzanowo, Doliwy (Aleksandrowo), Gardoty, Grzymki, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mroczi, Nowa Kubra, Obrytki, Pieńki Okopne, Przytuły (Parcele), Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski, Wagi i Wilamowo.

Gmina **Ś n i a d o w o**: Brulin, Chomentowo (Grabnik, Folwark), Dębowo, Duchny Młode, Grabowo, Jakać-Borki (Jakać-Borowa), Jakać-Dworna, Jakać Młoda (Bagno), Jastrząbka Młoda (Koryta), Jemielite-Wypychy (Kolby), Kołaczki, Konopki Młode, Koziki, Mężenin, Młynik (Młynik Dwór), Olszewo, Osobne, Ratowo-Piotrowo (Kołpaki, Zagórze), Sierzputy-Marki, Sierzputy Zagajne (Zagaje), Stara Jakać, Stara Jastrząbka, Stare Duchny (Wądoły), Stare Jemielite (Lisiny, Doły), Stare Konopki, Stare Ratowo (Zakoleje, Zaolszynie), Stare Szabły (Drozdy, Strumiany, Trojany), Strzeszewo, Szabły Młode, Szczepankowo (Szczepankowo-Kolonia, Zanarcie), Śniadowo (Milewek, Przytuły, Śniadowo Stara Stacja), Truszki (Kruki, Pikule, Sapki), Uśnik (Podwierzbie, Przeddoń), Uśnik-Dwór, Uśnik-Kolonia, Wierzbowo, Wszerecz, Wszerecz-Kolonia, Zagroby, Zalesie-Poczynki, Zalesie-Wypychy, Żebry i Żebry-Kolonia.

Gmina **W i z n a**: Boguszki, Bronowo (Lišno, Nart, Podkosacze), Janzewo (Boczkówka, Za Choiną), Jarnuty, Kramkowo (Karolin, Malon), Małachowo, Męczi, Mrówki, Nieławice, Niwkowo, Nowe Bożejewo, Ruś, Rutki, Rutkowskie, Sambory, Sieburczyn, Srebrowo (Bielawa, Młynik, Ruda, Strumień, Wiźnica), Stare Bożejewo (Milewo, Skowronki), Taraskowo, Wierciszewo, Wizna (Kaleń, Kopeć, Poświętne, Rusiniec, Witkowo), Włochówka (Sulin-Strumiłowo), Zanklewo (Nowe Zanklewo, Stare Zanklewo)⁵¹.

M i a s t o Ł o m ż a stanowiło odrębną jednostkę samorządową, inne miasta w powiecie łomżyńskim przed wojną podlegały starości na równi

⁵¹ Podziały administracyjne województwa łomżyńskiego, s. 20 n.

z gminami wiejskimi⁵². W 1919 r. w powiecie łomżyńskim i na obszarze części powiatu kolneńskiego, który następnie włączono do powiatu łomżyńskiego, były miasta: Kolno, Łomża, Stawiski i Zambrów⁵³. W 1927 r. przyznano samorząd miejski dla Jedwabnego i Nowogrodu⁵⁴. W okresie międzywojennym oraz do 1954 r. na siedzibę gminnej rady narodowej chętnie wybierano miasteczka i większe osady, np.: gmina Bożejewo mieściła się w Wiźnie, gmina Chlebotki — w Zawadach, gmina Długobórz — w Zambrowie, gmina Drozdowo — w Piątnicy, gmina Kupiski — w Łomżycy. W Wiźnie od 1 I 1923 r. była gmina dla samej osady, a od 1 I 1927 r. terytorium Wizny włączono ponownie do gminy Bożejewo. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych uczyniło to na prośbę samych mieszkańców. Między innymi miejscowy proboszcz pisał: „Wyjątkowy stan biedy i nędzy oraz brak możliwości zarobkowania w Wiźnie nie pozwala na utrzymanie oddzielnej gminy, to potęguje biedę”⁵⁵.

Wnioski innych mieszkańców nie doczekały się realizacji. W 1920 r. i w latach następnych zgromadzenie gminne w Jedwabnem domagało się włączenia swojej gminy do powiatu łomżyńskiego, do Łomży było 18 km, a do Kolna 38 km. W 1924 r. o przyłączenie do powiatu łomżyńskiego zabiegało zgromadzenie gminne w Rogienicy. W 1928 r. proponowano wydzielenie gmin Lubotyń i Szumowo z powiatu łomżyńskiego do powiatu ostrowskiego. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych uchylało się od podjęcia decyzji, gdyż wiązała się z tymi zmianami rekonstrukcja granic kilku powiatów. W 1930 r. magistrat miasta Stawiski zabiegał o przeniesienie siedziby starostwa powiatowego z Kolna do Stawisk; wojewoda białostocki nie poparł tego wniosku⁵⁶.

Powiat zambrowski

Dnia 11 VIII 1954 r. Rada Ministrów utworzyła powiat zambrowski, z wejściem rozporządzenia w życie od 13 listopada tego roku. W skład nowego powiatu weszły: miasto Zambrów i gromady — Chlebotki Nowe, Cibory Goleckie, Długobórz II, Gniazdowo, Gosie Małe, Kalinówka-Basie, Kołaki Kościelne, Laskowiec Stary, Lubotyń Stary, Łady Polne, Pęczratka, Pniewo, Podbiele, Poryte-Jabłoń, Pruszek, Puchały, Rutki, Sędziwuje, Śliwowo-Łopienite, Srebrna, Szczodruchy, Szlasy-Lipno, Szumowo, Turobin Stary, Wiśniewo, Wygoda, Zambrzyce-Króle i Zawady. Cały obszar wydzielono z powiatu łomżyńskiego⁵⁷.

⁵² Dz.Urz. Woj. Biał. 1926, nr 2, s. 2.

⁵³ Dz.Ust. 1919, nr 13, poz. 140.

⁵⁴ Dz.Ust. 1927, nr 94, poz. 841; Dz.Urz. Woj. Biał. 1927, nr 2, poz. 63.

⁵⁵ Archiwum Akt Nowych, MSW, sygn. 228, Wizna 14 II 1926.

⁵⁶ AAN. MSW, sygn. 184, 190, 217.

⁵⁷ Dz.Ust. 1954, nr 49, poz. 233; Dz.Urz. WRN 1954, nr 10, poz. 51.

1. Podział powiatu na gromady

Podziały administracyjne powiatu zambrowskiego wiązały się z ogólną sytuacją kraju, co wytłumaczono przy omawianiu powiatu łomżyńskiego. Od 1 I 1957 r. przeniesiono z powiatu zambrowskiego do powiatu ostrowskiego gromady: Gniazdowo, Lubotyń Stary i Podbiele, a z powiatu ostrowskiego do powiatu zambrowskiego gromady: Paproć Duża, Przeździecko-Mroccki, Skarżyn Stary i Zaręby-Bolędy⁵⁸. W 1954 r. w skład tych (nowych) gromad weszły dotychczasowe gromady: 1. Paproć Duża: Paproć Duża z gminy Jasienica oraz Łątownica z gminy Warchoły, 2. Przeździecko-Mroccki: Chmiele-Pogorzelec, Nowy Borek, Ołdaki-Polonia, Przeździecko-Drogoszewo, Przeździecko-Lenarty, Przeździecko-Mroccki i Tarnowo-Goski z gminy Warchoły oraz Grochy-Łątownica z gminy Długobórz. 3. Skarżyn Stary: Goski Duże, Goski-Pełki, Grodzisk-Ołdaki, Skarżyn Nowy, Skarżyn Stary, Zaręby-Grzymały, Zaręby-Kramki, Zaręby-Kromki, Zaręby-Krzteki z gminy Warchoły oraz Brajczewo z gminy Długobórz. 4. Zaręby-Bolędy: Przeździecko-Dworaki, Zaręby-Bolędy, Zaręby-Choromany i Zaręby-Warchoły z gminy Warchoły oraz Dmochy-Mrozy, Dmochy-Sadły i Dmochy-Wochy z gminy Czyżew w powiecie wysokomazowieckim⁵⁹.

Już 29 XI 1957 r. gromadę Zaręby-Bolędy przeniesiono do powiatu wysokomazowieckiego, a Pniewo do powiatu łomżyńskiego. Od 1 I 1958 r. przeniesiono z powiatu zambrowskiego do powiatu ostrowskiego gromadę Turobin Stary⁶⁰. Przedtem, od 1 VII 1957 r. z gromady Turobin Stary włączono wieś Kaczynek do gromady Szumowo w powiecie zambrowskim⁶¹. Dalsze zmiany zachodziły w ramach samego powiatu. Od 1 I 1958 r. z gromady Poryte-Jabłoń włączono do miasta Zambrowa wieś Nagórki⁶². Z tą samą datą przeniesiono z gromady Srebrna do gromady Szumowo wieś Kalinowo oraz zniesiono dwie gromady: 1. Cibory Goleckie włączając wsie Jaworki i Jawory Klepacze oraz kolonię Konopki Leśne do gromady Zambrzyce-Króle, wsie Grabowo Nowe i Grabowo Stare do gromady Chlebotki Nowe, wsie Cibory-Chrzczony, Cibory Goleckie, Cibory-Kończki, Cibory-Krupy, Cibory-Marki, Cibory-Witki, Krzewo Nowe, Krzewo-Plebani i Krzewo Stare do gromady Zawady. 2. Śliwowo-Łopienite włączając do gromady Rutki⁶³.

Od 31 XII 1959 r. z gromady Podbiele w powiecie ostrowskim przeniesiono do gromady Szumowo w powiecie zambrowskim wieś Stryjki-Zaręby, a z powiatu zambrowskiego do gromady Andrzejewo powiatu ostrowskiego: z gromady Przeździecko-Mroccki wsie Ołdaki-Polonia i Przeździecko-Lenarty, z gromady

⁵⁸ Dz.Ust. 1957, nr 8, poz. 29.

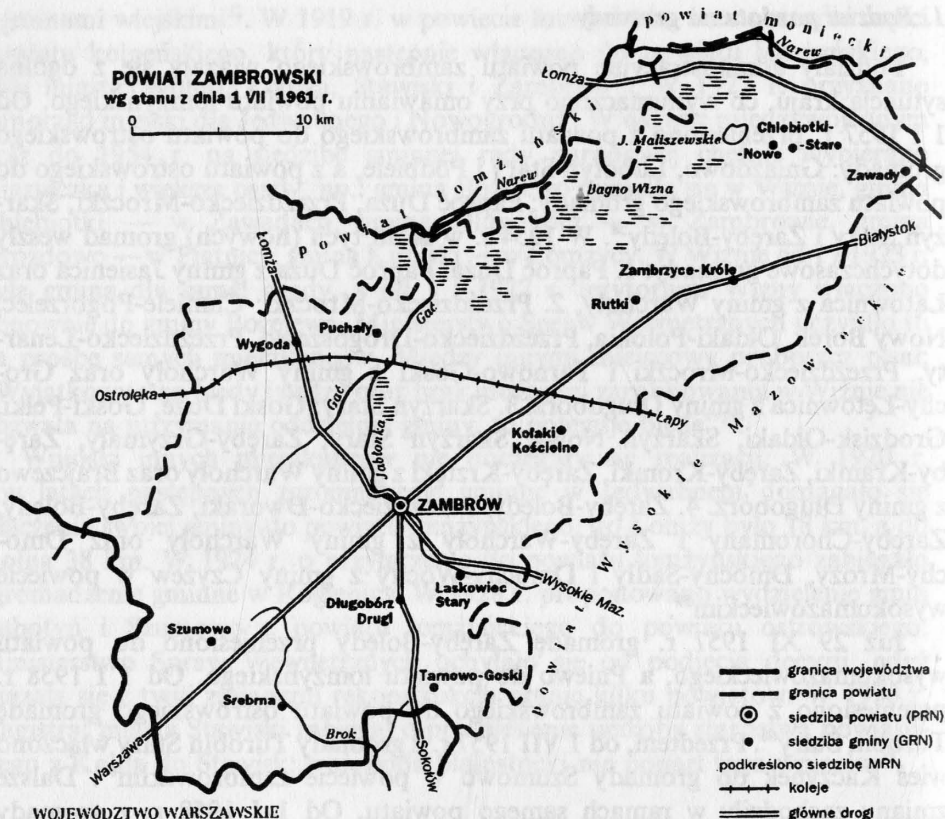
⁵⁹ Dz.Urz. WRN w Warszawie 1954, nr 11, poz. 67.

⁶⁰ Dz.Ust. 1957, nr 59, poz. 309.

⁶¹ Dz.Urz. WRN w Białymstoku 1957, nr 3, poz. 8.

⁶² Dz.Ust. 1957, nr 57, poz. 285.

⁶³ Dz.Urz. WRN w Białymstoku 1957, nr 4, poz. 11, 12.

3. Powiat zambrowski do 1961 r.

Skarżyn Stary wieś Ołdaki-Grodzisk⁶⁴. Z tą samą datą z gromady Rutki do gromady Zambrzyce-Króle przeniesiono wsie: Czochanie-Góra, Dobrochy, Duchny-Wieluny, Szlasy-Łopienite, Szlasy-Mieczki, Śliwowo-Łopienite i Świątki-Wiercice (Świątki-Wertyce); z gromady Zawady do gromady Zambrzyce-Króle wieś Cibory Goleckie; z gromady Wiśniewo do gromady Kołaki Kościelne wsie Ćwikły-Krajewo i Ćwikły-Rupie; z gromady Przeździecko-Mroczyki do gromady Długobórz II wieś Nowy Borek. Równocześnie zniesiono gromady: 1. Kalinowo-Basie i Szlasy-Lipno włączając ich obszary do gromady Rutki. 2. Paproć Duża włączając jej obszar do gromady Srebrna. 3. Gosie Małe włączając jej obszar do gromady Kołaki Kościelne. 4. Pęczratka włączając jej obszar do gromady Szumowo. 5. Łady Polne włączając jej obszar do gromady Puchały. 6. Szczodruchy włączając wsie: Czarnowo-Dąb, Czosaki-Dąb, Głodowo-Dąb, Rębiszewo-Zegadły, Sanie-Dąb i Wróble do gromady Kołaki Kościelne, wieś Wierzbowo i kolonię Wierzbowo do gromady Laskowiec Stary. 7. Pruski włączając wsie: Kossaki-Falki,

⁶⁴ Dz.Ust. 1959, nr 65, poz. 389.

Kossaki-Nadbielne i Kossaki-Ostatki do gromady Rutki, wsie: Gronostaje, Koty, Mieczki, Pruski Wielkie i Wybrany do gromady Puchały. 8. Poryte-Jabłoń, Sędziwuje i Wiśniewo tworząc z ich obszarów gromadę Zambrów. 9. Przędziecko-Mroczycki i Skarżyn Stary tworząc z ich obszarów gromadę Tarnowo-Goski⁶⁵.

Od 1 I 1970 r. z miasta Zambrowa do gromady Zambrów przeniesiono część miasta o nazwie „Nagórki-Jabłoń” o powierzchni 448,35 ha oraz uroczysko o nazwie „Nowy Las” o powierzchni 116,53 ha. Od 1 I 1973 r. z powiatu wysokomazowieckiego do powiatu zambrowskiego przeniesiono obszar wsi Krajewo Białe⁶⁶.

2. Czas funkcjonowania samych gmin

Od 1 I 1973 r. w powiecie zambrowskim utworzono gminy składające się z sołectw.

1. Gmina **G a ć**: Bacze Mokre, Bacze Suche, Czerwony Bór, Gać, Gronostaje, Konopki, Koty, Koziki, Lutostań, Łady Borowe, Łady Polne, Mieczki, Milewo, Modzele-Skudosze, Modzele-Wypychy, Nowe Szeligi, Nowe Wyrzyki, Pęsy-Lipno, Polki-Teklin, Pruski Wielkie, Puchały, Stare Modzele, Stare Szeligi, Wybrany, Wygoda.

2. Gmina **K o ł a k i K o ś c i e l n e**: Cholewy-Kołomyja, Czachy-Kołaki, Czarnowo-Dąb, Czarnowo-Undy, Czosaki-Dąb, Ćwikły-Krajewo, Ćwikły-Rupie, Głodowo-Dąb, Gosie Duże, Gosie Małe, Gunie-Ostrów, Kołaki Kościelne, Kossaki Borowe, Krusze-Łubnice, Łętowo-Dąb, Łubnice-Krusze, Podłatki Duże, Podłatki Małe, Rębiszewo-Zegadły, Sanie-Dąb, Szczodruchy, Wiśniówek-Wertyce, Wróble-Arciszewo, Zanie-Leśnica.

3. Gmina **R u t k i**: Czochanie-Góra, Dębniki, Dobrochy, Duchny-Wieluny, Górskie Ponikły-Stok, Grądy-Woniecko, Jaworki, Jawory-Klepacze, Kalinówka-Basie, Kalinówka-Bystry, Kalinówka-Wielobory, Kałęczyn, Kołomyja, Kołomyjka, kolonia Konopki Leśne, Kossaki-Falki, Kossaki Nadbielne, Kossaki-Ostatki, Mężenin, Mieczki, Modzele-Górki, Nowe Zalesie, Nowe Zambrzyce, Olszewo-Przyborowo, Ożarki-Olszanka, Ożary Wielkie, Pęsy-Lipno, Rutki, Rutki-Jatki, Rutki-Nowiny, Stare Zalesie, Stare Zambrzyce, Szlasy-Lipno, Szlasy-Łopienite, Śliwowo-Łopienite, Świątki-Wiercice, kolonia Tartak, Walochy-Mońki, Zambrzyce-Jankowo, Zambrzyce-Kapusty, Zambrzyce-Króle, Zambrzyce-Plewki.

4. Gmina **S z u m o w o**: Głęboz Wielki, Kaczynek, Kalinowo, Krajewo-Budziły, Łętownica, kolonia Mroczycki-Stylongi, Ostrożne, Paproć Duża, Paproć Mała, Pęchratka Polska, Radwany-Zaorze, Rynoły, Srebrna, Srebrny

⁶⁵ Dz.Urz. WRN w Białymstoku, 1959, nr 9, poz. 57, 58.

⁶⁶ Dz.Ust. 1969, nr 37, poz. 317; 1972, nr 50, poz. 324.

Borek, Stryjki, Szumowo, Wyszomierz Wielki, Zaręby-Jartuzy, Żabikowo Prywatne, Żabikowo Rządowe.

5. Gmina Z a m b r ó w: Boruty, Brajczewo, Chmiele-Pogorzele, Chorzeli, Ciecioriki, Czartosy, Dąbki-Łętownica, Długobórz Drugi, Długobórz Pierwszy, Gardlin, Goski Duże, Goski-Pelki, Grabówka, Grochy-Łętownica, Grochy-Pogorzele, Grzymały, Klimasze-Jabłoń, Konopki, Krajewo Białe, Krajewo Borowe, Krajewo-Ćwikły, Krajewo-Korytki, Krajewo-Łętowo, Łosie, Nagórki-Jabłoń, Nowe Wierzbowo, Nowe Zakrzewo, Nowy Borek, Nowy Laskowiec, Nowy Skarżyn, Osowiec, Poryte-Jabłoń, Przeddziecko-Drogoszewo, Przeddziecko-Mroczi, Pstrągi-Gniewoty, Rykacze, Sasiny, Sędziwuje, Stare Krajewo, Stare Wądołki, Stare Wierzbowo, Stare Zakrzewo, Stary Laskowiec, Stary Skarżyn, Śledzie, Tabędz, Tarnowo-Goski, Wądołki Borowe, Wądołki-Bućki, Wdziękoń I, Wdziękoń II, Wiśniewo, Wola Zambrowska, Wola-Zambrzycka, Zagroby-Łętownica, Zagroby-Zakrzewo, Zaręby-Grzymały, Zaręby-Kramki, Zaręby-Kromki, Zaręby-Krzteki, Zaręby-Świeżki, Zbrzeźnica.

6. Gmina Z a w a d y: Cibory-Chrzczony, Cibory Goleckie, Cibory-Kołaczkki, Cibory-Krupy, Cibory-Marki, Cibory-Witki, Góra Strękowa, Konopki-Klimki, Konopki-Pokrzywnica, Krzewo-Plebanksi, Kurpiki, Łas-Toczyłowo, Maliszewo-Łynki, Maliszewo-Perkusy, Marylki kolonia, Nowe Chlebiotki, Nowe Grabowo, Nowe Krzewo, Rudniki, Stare Chlebiotki, Stare Grabowo, Stare Krzewo, Strękowa Góra, Targonie-Krytuły, Targonie Wielkie, Targonie-Wity, Zawady, Zawady-Borysówka, kolonia Zawady-Zabrodzie⁶⁷.

Od 1 VI 1975 r. utworzono w o j e w ó d z t w o ł o m ż y ń s k i e, do którego weszły obszary wymienionych gmin. Dla miasta i gminy Zambrowa utworzono wspólną radę narodową⁶⁸. Od 2 VII 1976 r. przestała istnieć gmina Gać. Jej sołectwa: Bacze Suche, Gać, Koty, Lutostań, Milewo, Modzele-Skudosze, Modzele-Wypychy, Nowe Wyrzyki, Puchały, Stare Modzele i Wygoda włączono do gminy Łomża, sołectwa Bacze Mokre, Konopki, Koziki, Łady Borowe, Łady Polne, Nowe Szeligi, Pęsy-Lipno, Polki-Teklin, Stare Szeligi oraz kompleks leśny „Czerwony Bór” o powierzchni 9548 ha włączono do gminy Zambrów, sołectwa Gronostaje-Puszcza, Mieczki, Pruski Wielkie i Wybrany włączono do gminy Rutki⁶⁹.

W drukowanych oficjalnych pismach nie podano zmian w obrębie sołectw. Można jedynie porównać sołectwa z 1973 r. i umieszczone w *Podziałach administracyjnych województwa łomżyńskiego* z września 1987 r. Oto wnioski z porównań: gmina Kołaki — w 1973 r. i 1987 r. były te same sołectwa; gmina Rutki (i gmina Gać): sołectwa Jaworki i Konopki Leśne włączono do sołectwa Jawory Klepacze, sołectwo kolonia Tartak do Pęsy-Lipno; gmina Szumowo:

⁶⁷ Dz.Urz. WRN w Białymstoku 1973, nr 1, poz. 1.

⁶⁸ Dz.Urz. WRN w Łomży 1975, nr 5, poz. 15.

⁶⁹ Dz.Ust. 1976, nr 24, poz. 143.

sołectwo Mroczy-Stylongi do Radwany-Zaorze; gmina Zambrów (i gmina Gać): sołectwo Boruty do Tarnowo-Goski oraz powstało nowe sołectwo Wierzbowo Wieś. W niektórych sołectwach w 1987 r. były dwie lub więcej miejscowości lub części miejscowości.

Gmina **K o ł a k i K o ś c i e l n e**: Gosie Duże (Gosie-Otole), Kołaki Kościelne (Nowe Kołaki-Dąbrowa); gmina Rutki (i gmina Gać): Jawory-Klepacze (Jaworki, Konopki Leśne), Pęsy-Lipno (Rutki-Tartak Nowy); gmina Szumowo: Pęchratka Polska (Pęchratka-Parcele), Radwany-Zaorze (Mroczy-Stylongi), Srebrna (Jarzębie, Podbiel Duża), Szumowo (Nowe Szumowo), Wyszomierz Wielki (Wyszomierz Kolonia); gmina Zambrów: Bacze Mokre (Czerwony Bór), Nowe Szeligi (Szeligi-kolonia), Nowe Wierzbowo (Grabówka), Tarnowo-Goski (Boruty-Goski), Zbrzeźnica (Przytuły, Zalewy)⁷⁰.

Zakończenie

Od 1919 r. powiat łomżyński był w województwie białostockim, od 1 IV 1939 r. w województwie warszawskim, od 1945 r. ponownie w województwie białostockim, od 1975 r. razem z powiatem zambrowskim pozostają w województwie łomżyńskim. Początkowo powiaty dzieliły się na gminy, w 1933 r. wprowadzono podział gmin na gromady (sołectwa), w 1954 r. w miejsce dotychczasowych gmin i gromad (sołectw) utworzono nowe gromady, w 1973 r. powrócono do podziału na gminy z podziałem ich na sołectwa. Najniższą jednostkę zawsze stanowiły miejscowości: wsie, folwarki, kolonie, osady włączane do gmin, gromad i sołectw.

Powiat łomżyński zmieniał swój obszar. W 1932 r. przyłączono do niego znaczną część powiatu kolneńskiego, w 1948 r. wznowiono powiat kolneński, w 1954 r. z powiatu łomżyńskiego wydzielono powiat zambrowski. W 1919 r. powiat łomżyński obejmował 2 miasta, 2 gminy miejskie, 12 gmin wiejskich, 444 miejscowości; w 1932 r. 6 gmin miejskich, 19 gmin wiejskich, 694 miejscowości; w 1954 r. 68 gromad, z których 27 odeszło do powiatu zambrowskiego; w 1990 r. jedno miasto, 8 gmin, 251 sołectw, a powiat zambrowski jedno miasto, 4 gminy, 154 sołectwa.

W końcu ubiegłego i w naszym stuleciu zachodziły częste zmiany w podziałach administracyjnych. Dotyczyły one podstawowych jednostek administracyjnych: poszczególnych wsi i miast. Inaczej działo się do połowy XIX w., kiedy powiaty dzieliły się na parafie, te zaś w swoich granicach były nader stabilne. Wszelkie zmiany dokonywały się wówczas tylko na wyższych szczeblach administracji państwowej.

⁷⁰ Podziały administracyjne województwa łomżyńskiego, s. 18 n.

T a b e l a 1. Powierzchnia i ludność byłych powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego w 1990 r.

Miasto i gmina	Powierzchnia		Ludność		Jednostek urbanistycznych i sołectw
	w ha	w km ²	ogółem	na 1 km ²	
		Miasta			
Łomża	3 259	33	57 976	1 779	8
Zambrów	1 902	19	22 175	1 166	3
		Gminy			
Jedwabne	14 795	148	4 296	29	42
Kołaki Kościelne	7 376	74	2 578	35	24
Łomża	20 755	208	9 122	44	42
Miastkowo	11 484	115	4 370	30	23
Nowogród	8 043	80	2 080	26	16
Piątnica	21 427	214	10 876	51	42
Przytuły	6 901	69	2 316	34	19
Rutki	20 020	200	6 486	32	43
Śniadowo	16 259	163	5 949	37	43
Szumowo	14 115	141	5 055	36	19
Wizna	13 745	138	5 030	37	24
Zambrów	29 898	299	9 060	30	68

U w a g a: Powierzchnia podana jest według stanu z I I 1990 r., liczba ludności według stanu z 31 XII 1989 r., liczba jednostek urbanistycznych w miastach i sołectw w gminach z 1988 r.

Ź r ó d ł o: Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym oraz zmiany podziału administracyjnego, GUS, Warszawa 1990, s. 95.

Tytuł opracowania wskazuje na obszar powiatów, lecz takowe przestały istnieć w 1973 r. Gminy nie zawsze zawierały się w obszarze dawnego powiatu. Dla powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego sąsiednimi było kilka powiatów, których podziały administracyjne autor również opracował i stopniowo przekazuje do druku: Podziały administracyjne powiatów białostockiego i monieckiego, Podziały administracyjne powiatu kolneńskiego, Podziały administracyjne powiatu ostrołęckiego, Podziały administracyjne powiatu ostrowskiego, Podziały administracyjne powiatu szczuczyńskiego (grajewskiego), Podziały administracyjne powiatów wysokomazowieckiego i łapskiego. Razem wzięte, podziały administracyjne dadzą całość obszarów byłych powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego.